

szombat

2001. december

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Dési János
Itamár József-Keszty
Kovács András
Seres László
Székely Gábor
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

A megjelenést támogatja:

Nemzeti Kulturális
Alapprogram,

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Ronald S. Lauder Alapítvány

A héber és jiddis szavak
átírása a szerzők felfogását
tükrözi.

Terjeszti a HÍRKER Rt.,
NH Rt., a Kiadói Lapterjesztő
Kereskedelmi Kft
és a Sziget Rehabilitációs
Kisszövetkezet
Izraeli képviselő:
Pirsum Chen
43 King George St.
Jerusalem
Tel.: 972-2-6222121

A kéziratok szerkesztése
lezárat: 2001. október 12-én.

Szerkesztőség
és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Községi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon:
311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665
Szerkesztőségi órák
és hirdetésfelvétel:
csütörtökönként
16 és 17 óra között.

Lapunk e-mail címe:
szombat@elender.hu
Címünk az interneten:
http://www.c3.hu/~szombat

Előfizethető a kiadó-
hivatalban, illetve
postautalványon az OTP
11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomta: Szikra Lapnyomda

T A R T A L O M

HAZAI DOLGAINK

- 2 Olvasóink írják
- 3 Antisemitizmus – anticioniz-
mus (Gadó János)
- 4 A nagy népi hurál (Novák Attila)
- 5 Korn-Horváth Zsuzsa:
A Szirtes-ügy (avagy hogyan
kezeli a rendszerváltás utáni
Magyarország a magyarországi
holokauszt történetét)
- 11 A hazai antisemitizmus
kistükrre (Gadó János)
- 12 Hívatlan vendég (Hevesi Dániel)
- 13 Az olvasó portréja II.
- 15 „Mondd, te kit választanál?”
(Lugosi Viktória)
- 21 Zsidóság és Krisna-tudat
Magyarországon (Gyurka Zsófia)

ESZTERTÁSKA

- 16 Évák Moldovában (Pető
Andrea)
- 17 Kishúgaim egy kis országban
(Juhász Borbála)

Summary

“Anti-Zionism and anti-Semitism are present together in the Arabic-Islamic world: Anti-Israel attitudes and the negation of the Holocaust, the ‘liberation of Jerusalem’ and a worldwide Jewish conspiracy theory go together as a matter of course. Yet they are clearly distinct in the Western world. While anti-Zionism is acceptable there, anti-Semitism is not at all.” – notes **János Gadó**, adding that in reality anti-Zionism has become a “politically correct” expression of anti-Jewish feelings.

“The opinion of poor citizens of the streets seems to be in harmony with the thoughts of part of the educated public in Hungary and in the rest of the world. Unwilling to take the events seriously and consider the challenge to our civilization, or out of jealousy and prejudices, many are (secretly) pleased with the American tragedy of the 11th September.” – **Attila Novák** blames the twofold nature of Western political correctness: strictly expecting the Western world (and above all, Israel) to respect differences, yet being rather tolerant towards the “difference” that the aggressive Islamic world embodies.

In August 1941 the Hungarian authorities deported some 2000 Jews, classified as non-Hungarians to Galicia – in today's Ukraine – a territory under German occupation where the SS soon killed them. **Zoltán Szirtes** went to court in 1990 to sue an unknown perpetrator. He wanted to reveal what had happened. He wanted the Hungarian state to admit that this mass murder was a crime against humanity, and it could be considered as the first step of the Holocaust in Hungary. **Zsuzsa Korn-Horváth** describes the different stages and the final failure of the trial.

In November this year **Susanne Riess-Passer**, Austrian vice-chancellor visited Budapest. The politician is one of the representatives of the extreme right wing *Freiheitspartei* in the Austrian government. She paid a visit to the great synagogue in Dohány street, guided by a representative of the official Jewish community. The author of this article, **Dániel Hevesi** criticizes the leaders of the Community for not distancing themselves from the politician.

- 17 Női tábor Ravensbrückben
(Rózsa Judit)
- 18 „Miben különbözik ez a válás a
többi válástól?” (Wirth Judit)
- 19 Golda Meir: Életem (Pető
Andrea)

VILÁG

- 23 Mózesről Buddháig
- 26 Francia zsidóság – új helyzetben
- 26 Amerika zsidósága a terror-
merényletek után

IZRAEL

- 28 Gazdasági élet az intifáda
nyomása alatt
Izraeli segítség a légi-
társaságoknak
„Gandhi” halála
Anthrax pánik

KULTÚRA

- 29 Bárdos Pál: A történet,
amely magát meséli
- 31 Tábor Ádám verse

We publish a report on the participation of Jews in oriental religions. Part of this is a series of interviews with members of the Krishna Consciousness Movement in Hungary. “There is a larger relative number of Jews among us than proportionately in Hungary” – said one of the members of the movement. “This is the case though everywhere else in the world. I think one of the reasons for this is that Jews are basically rebellious and keep searching for truth. It is not by accident that many of our leaders and of our older members are Jewish.”

The Hungarian section of *B'nai B'rith*, with the help of some of the leading intellectuals of the country has decided to publish a collection of essays on public expressions of anti-Semitism in the course of the year 2000. The book published in English and Hungarian (*Anti-Semitic Public Discourse in Hungary, 2000*) was sent to many leading Hungarian public figures and several representatives of Jewish organizations, and it prompted significant feedback. We publish a review of the book.

An adoption case in Hungary has recently turned into a political scandal: the authority gave a single man who makes his living as a transvestite dancer, permission to adopt a baby. The Minister for social welfare ordered a re-examination of the case. The transvestite man insists on keeping the baby. In her essay **Viktória Lugosi** insists that this man has become a symbolic leader of those fighting for the rights of minorities, for the right to be different.

The authors of our feminist column tell us about contemporary Jewish women in Slovenia and Moldova. In her report **Judith Wirth** explains what a traditional Jewish divorce procedure is like through the eyes of a woman. “A Jewish divorce is until today the world of men. Somebody divorcing for the first time will not know much about what awaits them when they go through the heavy door of the rabbinical office. Perhaps rabbis themselves are not willing to talk about this. This is not surprising, because it would be uncomfortable to inform a woman about how she would have to take part in an event which should really be about her life as well, but in fact she'll only be one of the extras there.”

Olvasóink írják

A valóság a szeretet- kórházról

Ez év októberében megjelent folyóiratunk 16. oldalán részletesen taglalják a Mazsók és Mazsihisz kapcsolatát. Ebbe a cikkbe sajnálatos módon olyan tény került, amely nem felel meg a valóságnak. A fent említett mondatban a Szeretetkórházat a cikk szerzője úgy állítja be, hogy minimális pénzügyi auto-

nómiával sem rendelkezik. A valóság az, hogy a Mazsihisz Szeretetkórház önálló jogi személyként, bevételeivel saját maga gazdálkodik, és ebben a kérdésben a Mazsihisz csak a tulajdonost megillető ellenőrzési jogokat gyakorolja és közvetlenül nem szól bele a kórház gazdálkodásába.

Kérjük levelünket helyreigazításnak tekinteni és azt lapjuk következő számában megjelentetni szíveskedjenek.

Szinai T. József
gazdasági igazgató

Dr. Deutsch Zsuzsa
orvos igazgató

Helyesbítés

Lapunk novemberi számában az olvasókról készült felmérésben egy táblázat hibásan szerepelt: a két számszlop felcserélődött. Az 9. tábla helyesen így néz ki.

9. tábla: Zsidó hagyományok tartása (százalék)

	Teljes Szombat minta olvasók	
Szombat megtartása	14	18
Széder este megtartása	29	42
Hanukka megünneplése	32	51
Kóser háztartás	8	12
Fiúgyerek körülmetélése	17	24
Mezűze az ajtófélfán	21	27
Böjt Jom Kipurkor	34	50
Zsidó temetkezés	44	62

Brit – A szövetség

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület és annak Festészetkedvelők Köre 2002. január 10. és február 10. között a Zsidó Múzeumban *Brit – A szövetség* címen meghívásos kiállítást szervez. Megnyitó 18 órakor.

A tárlat ideája Hajdú István elgondolása szerint Mózes I. (Genezis) könyvének alábbi versén alapszik:

És szólt Isten Nőéhez és vele együtt fiaihoz: „Íme én szövetséget kötök veletek és magzatotokkal, akik utánatok lesznek; valamint minden élő lényvel, amely veletek van: a madarakkal, barmokkal és a föld minden vadjával, amely a bárkából kijött. Szövetséget kötök tehát veletek, hogy ne irtassék ki többé minden élő test vízőzön által és hogy ne legyen többé vízőzön amely elpusztítja a földet.” És szólt Isten: „Ez a szövetség jelle, amelyet megállapítok köztem és köztetek és minden veletek levő élő lény között örök időkre. ívemet helyezem a felhőkre, hogy a szövetség jeléül szolgáljon köztem és a föld között. Megtörténik, hogy mikor felhővel borítom a földet, megjelenik az ív a felhőben. Akkor megemlékszem szövetségemről, amely köztem és köztetek van, valamint minden testből való lény között, és nem lesz többé özönvíz, hogy elpusztítson minden élő lényt. Mikor az ív a felhőben lesz, rátekintek, hogy megemlékezsem az örök szövetségről Isten és minden testből való lény között, amely a földön van.” És szólt Isten Nőéhez: „Ez a jelle a szövetségnek, amelyet kötök, köztem és minden élő lény között, amely a földön van.” (Mózes I., IX. 8-17.)

A felkért művészek a fenti idézethez kapcsolódóan alkottak műveket, illetve meglévő műveikből választottak. A műalkotások az égi és a földi szféra, az ember és az Isten világa közötti kapcsolatról szólnak. A kortárs művészetben egyre inkább a hétköznapi témák, illetve társadalmi problémák kerülnek előtérbe, a világ szinte elfordulni látszik a túlvilágtól, a valódi, őszinte vallásosságtól. A felkért művészek mégis rendkívüli lelkesedéssel fogadták Hajdú István ötletét. A létrejött alkotások mindegyike – meglepő módon – a két világ közötti kapcsolat meglétéről, sőt a két világ harmonikus viszonyáról szól. Ez lehetne egyfajta reménykedő attitűd vagy épp a vágyott idea megfogalmazása, ám esetünkben inkább konfirmáció, a hit megerősítése.

A kiállítás szervezője: Bálványos Anna (tel: 375-7848, gbalvanyos@c3.hu). A kiállításához katalógus készül, melyben minden, a kiállításon bemutatott mű – a hozzá fűzött, művészettörténészek által fogalmazott kommentárral szerepel.

Résztevő művészek:

Bak Imre, Baranyay András, Bukta Imre, Chilf Mária, Dévényi Mónika, Erdélyi Gábor, Fajó János, Fehér László, Für Emil, Gábor áron, Gáyor Tibor, Gerber Pál, Győri Márton, Havas Bálint, Herczeg Nándor, Kesorú Ilona, Klimó Károly, Maurer Dóra, Magén István, Nádler István, Radák Eszter, Szilágyi Szabolcs, Thury Levente

**Minden kedves olvasónknak
örömteli Chanukát kívánunk!**

Antiszemizmus – anticionizmus

A jelenkori magyarországi antiszemizmus megítélésében erősen eltérnek a vélemények. Miközben azonban jelentőségét, veszélyességét eltérően ítélik meg, abban általában a legtöbben egyetértenek, hogy az antiszemizmus az utóbbi időben egyre magabiztosabban, egyre pimaszabbul hallatja a hangját. Egyre kevésbé érzik azt, hogy az általuk hangoztatott vélemény szalonképtelen, szégyellni, titkolni való lenne. Komoly, tiszteletre méltónak hitt fórumok nyílnak meg a zsidógyűlölet szószólói előtt, akik közül első helyen természetesen **L. Istvánt** kell említeni. L. I. külön rovatban fejtheti ki véleményét a *Magyar Nemzet* hasábjain, házigazdja a *Magyar ATV* péntek esti gyűlölet-félórának* és kulcsembere a *Kossuth Rádió* (a nemzeti fódád!) *Vasárnapi újság* című szélsőjobboldali műsorának.

Nemzeti szocialista könyvkiadók a zsidógyűlölet minden fontosabb klasszikusát megjelentették már, beleértve a *Harc* című nyilas szennylap rep rint kiadását is.

Honnan kap hátszelet napjainkban ez az alvilági mozgalom, amelyet a XIX. század, az emancipáció beköszönté óta annyiszor hittek már a zsidók a múlt szóra sem érdemes, komolytalan maradványának?

A kérdésre adott eddigi válaszok elsősorban Magyarországra illetve a kelet-európai régióra összpontosítanak. E magyarázatok szerint az egykori szovjet blokk országokban 1989-ig erősen balra lengett ki az inga, így többé-kevésbé természetes reakció a jobboldali fordulat. Mivel a „nemzeti, konzervatív” hagyományok a kommunista korszakban tilalmasak voltak, nem volt lehetőség ezek modernizálására, amely folyamat Nyugat-Európában az elmúlt ötven évben végbement. Így a nemzeti hangot értelmiség ezeket az eszméket ugyanabban a formában szabadítja rá a társadalomra, mely 1945 előtt már annyi kárt okozott. Erősíti ezeket a tendenciákat a bukott kommunista pártok által hátrahagyott csödtömeg, melynek

kárvallottjai, az új rendszerben megkapaszkodni nem tudó százezrek vagy milliók igen fogékonyak a szélsőjobboldali demagógok gátlástalan ígéreire.

Egy Európa felé haladó, gazdaságilag sikeres Magyarországról azonban remélni lehetett, hogy az antiszemizmus hosszabb távon hanyatlani fog, mert nem kap utánpótlást. Hiszen az EU-ba nem fogadnak be olyan országot, melynek hivatalos körei nem határolják el magukat egyértelműen ettől a leszerepelt ideológiától. A gazdasági prosperitás kihúzza a talajt a demagógok lába alól, mert nem lesznek kenyérre és megváltásra éhezők tömegek. Az etnocentrikus ideológia pedig veszít erejéből egy olyan országban, melynek fiatal elitje már egy nemzetek fölötti integrációba nő bele. Ilyen körülmények között a zsidó összeesküvés ősi ideológiája nem remélhet számottevő sikert.

Ám a zsidógyűlölet egyebek közt épp onnan kapott utánpótlást, ahonnan a legkevésbé várták: a fejlett nyugati országokból, ahol az antiszemizmus teljesen szalonképtelen ugyan, ám az anticionizmus (értsd: Izrael-ellenesség) politikailag korrekt és elfogadott vélekedés. Mióta a közel-keleti „békefolyamat” összeomlott, és a nyugati tévéképernyőkön naponta látni a kődobáló palesztin gyerekekre tüzelő, álg felfegyverzett izraeli katonákat, Izrael imázsa a nyugati közvéleményben súlyosan károsodott. A legbefolyásosabb újságok és tévéállomások foglalkoznak az izraeli-palesztin viszályal olyan terjedelemben, amelyet a konfliktus terjedelme a legkevésbé sem indokol. (Sokkal több halottat és pusztítást előidéző háborúk – Algéria, Csecsenföld – többnyire csak az „egyéb” hírek közt szerepelnek.)

Aki erre az aránytalanságra nem talált magyarázatot, az a durbani konferencián ezt megkaphatta. A dél-afrikai városban az ENSZ égisze alatt összehívott konferencia a rasszizmus elleni küzdelmet volt hivatott koordinálni, ám a médianyilvánosság az összejövetel-

nek szinte csak egyetlen aspektusával foglalkozott: az Izrael elítélése körüli küzdelmekkel. Az arab és iszlám országok minden áron a „cionizmus egyenlő rasszizmus” dokumentumot akarták elfogadtatni, amit az ENSZ-közügyűlés a kilencvenes évek elején egyszer már törölt határozatai közül. A konferencián a „cionizmus” elleni tobzódás időnként már szinte lincshangulatba torkollott, a zsidó szervezetek küldötteibe belefojtották a szót, az emberi jogok teljes szókészletét Izrael ellen fordították (Izrael „rasszista”, „apartheid”, „elnyomó”, stb.). Emellett leplezetlen formában megjelent a régi vágású antiszemizmus is, egyebek közt Hitlert dicsőítő vagy holocaust-tagadó szórólapok formájában. Mindez egyértelmű üzenet volt a magyar antiszemizmusnak: ez ma a zsidógyűlölet korszerű és virulens nyelve.

L. Istvánnak természetesen mindez nem volt újdonság: ő már korábban is használta a baloldali-emberjogi érveket zsidóellenes tirádáiban. (Egyebek közt a *Szombatot* is rasszistának nevezte.**) Kétség kívül ő tette a legtöbbet a zsidógyűlölet modern, politikailag korrekt nyelvezetének meghonosításáért.

A durbani konferencia mindazonáltal mérföldkő volt: itt mutatkozott meg először, mennyire erős az Al Aksza intifádát kísérő Izrael-ellenes közhangulat. Az arab-iszlám világ országai nem merték volna olyan leplezetlen nyíltsággal előadni anticionista és nyíltan zsidóellenes tirádáikat, ha nem bátorítja őket a mértékadó nyugati médiában Izrael erő, radikális kritika.

A döbbenet és a kiábrándulás kölcsönös volt: a nyugati világ kormányai és civil szervezetei elképedtek a nyílt zsidóellenes uszítástól, az arab-iszlám világ küldöttei pedig csalódottan vették tudomásul, hogy a nyugati világ csak az emberi jogok ürügyén előadott Izrael-ellenességet vállalja, és nem hajlandó továbblépni egy agresszívebb politikai magatartás irányában.

Az arab-iszlám világban anticionizmus és antiszemizmus együtt jár. Izra-

* A Magyar ATV péntek esti „Sajtklub” című műsora lapzártánk idején megszűnt. A szerk.

** Hasonló minősítést kaptunk Tamás Gáspár Miklóstól, aki a Magyar Narancs hasábjain lapunkat, majd ez év novemberében a Népszabadságban szerkesztőtársunkat fájvédőzte le (a szerk.)

el-ellenesség és holocaust-tagadás, Jeruzsálem felszabadítása és zsidó világ-összeesküvés magától értetődő természetességgel szerepelnek egymás mellett. A nyugati világban viszont a kettő élesen elválik. Amilyen szalonképes az anticionizmus, annyira szalonképtelen az antiszemitizmus. A palesztin gyermekekre lövöldöző izraeli katonák mindennaposak a nagy tévétársaságok jelentéseiben, viszont aki a zsidó gyerekgyilkosság középkori rémmeséjét akar-ná felújítani, az tüstént kizárná magát a tisztességes emberek társaságából.

L. I., akiben a zsigeri zsidógyűlölet a nyugati médiában való jártassággal párosul, világosan érzi és kihasználja ezt a képtelen ellentmondást. Bőségesen adagolja a mértékadó nyugati média jelentéseit a palesztinokat elnyomó izraeliek-ről, és ügyesen szövi hozzá a honi és nemzetközi antiszemitizmus régi és új kliséit. Egyebek között kész tényként találja olvasói elé azt a Pakisztánban lábra kapott rémhírt, amely szerint a két felhőkarcolót elpusztító New York-i merénylet napján a zsidók nem mentek be dolgozni a World Trade Center-be. (Nyilván előre tudták, hogy mi fog történni – sugallja a mese – merthogy ők állnak a merénylet mögött.) A globalizálódó világban az antiszemitizmus is globalizálódik: a zsidó világ-összeesküvés meséjének legújabb elemét L. I. már iszlám forrásokból meríti.

A nyugati világ a zsidókkal kapcsolatos lelki tusát szigorú emberjogi alapon álló Izrael-ellenességbe szublimálja, miközben elfojtja a régi típusú antiszemitizmust. Mindeközben azonban bőséges ideológiai muníciót szállít a leplezetlen zsidógyűlölet szószólóinak. Az arab-izlám világ fanatikussai és a nyugat periferiáján élő antiszemiták naponta hivatkozhatnak mértékadó és kétségsbe vonhatatlan tekintélyű nyugati hírforrásokra, és használják is ezek nyelvezetét.

Az örök zsidógyűlölet ismét megújult tehát: mint anticionizmus, korszerű nyelven és korszerűsített tartalommal szól az érdeklődő közönséghez. Az emberi jogok védelmébe, diszkrimináció-ellenességbe bizalmukat vető zsidók épp abból az irányból kaphatnak pofonokat ahonnan a legkevésbé várják. Legjobb fegyverüket lopják el tőlük az antiszemiták. A közösségünk védelmében fellépőknek nem árt ezt szem előtt tartani.

Gadó János

A nagy népi hurál

Az Egyesült Államokat ért terrortámadás óta eltelt idő azt bizonyította, hogy semmi sem múlhat el nyomtalanul az időben. A füstölgő tornyok képe a közép-kelet-európai történelmi emlékezet különféle rétegeit mozgatta meg, és robantotta fel az addig már betemetettnek hitt történelmi aknákat. Magyarországon és az egész világon az utca szegény polgárainak és az értelmiségi közvélemény véleménye sokban egybecseng. Nem akarván figyelembevenni a történés komolyságát, és az egyre nagyobb civilizációs kihívást, valamint irigységből és előítéleteiktől vezéreltetve, sokan (titokban) *örülnek* az amerikaiakat ért tragédiának, és önvédelmi reflexeik lassú elhalásával párhuzamosan kárhoztatják a terror elleni katonai fellépést.

Az okok szerteágazóak, de korántsem bonyolultak. A magyar történelmi emlékezet mind a mai napig nem emésztette meg a második világháborús magyar részvétel és a holocaust „eseményét”. A világháborúban a magyar hadsereg a szövetségesek ellen harcolt, az amerikaiaknak is hadat üzent, akik ezért megtorlásul bombázták az országot. A Magyarországot felszabadító szovjet csapatok nem a demokráciát, hanem egy újabb diktatúrát szabadítottak az országra, amely az Egyesült Államok tudtával és beleegyezésével került a szovjet érdekszférába. Ráadásul 1956-ban „a” Nyugat és Amerika – hiába lelkesített, olykor hamis illúziókat keltve az amerikai állami pénzből működő *Szabad Európa Rádió* és az *Amerika Hangja* adó – végülis nagypolitikai megfontolásokból nem avatkozott be a harcba magyar felkelők oldalán. A magyar közvélemény így az amerikaiakat sem különösebben szívelte.

Az ország elzártságával, a szovjetizáció előrehaladtával Amerika a köztudatban az alternatív, a szabad világ szimbólumává lett, az angolszász popkultúra és irodalom terjedése a fiatalabb generációkban pedig már jelentősen csökkentette a hidegháború által is táplált Amerika-ellenességet. E nagyon is háborús, és minden szempontból reakciós reflexekre azonban más tudattartalmak is ráépültek. A korszak baloldali gondolkodása sokakat áthatott, a világban meglévő alapvető, s éppen a globalizáció és az amerikai tömegkultúra

következtében mindenkire eljutó gazdagság és szabadság (meg szabadosság) képe sokakban ellenérzést keltett. A baloldali gondolkodás más károkat is okozott: a fogalmi absztrakció logikája ugyanis nem tesz különbséget a valóság különféle eseményei között: az egy emberen elkövetett igazságtalanság és a százezreken, esetleg milliókon elkövetettek ugyanabba a kategóriába tartoznak. Így mosódnak el az alapvető különbségek tettes és véten szenvedő alany között, hiszen úgymond mindegyikünkben ott rejlik az „agresszivitás”, vagy ahogy nemrég az egyik publicista merészen állította: „mindannyian bűnösök vagyunk”. Szintén a nyugati gondolkodás tett támadhatatlanná minden harmadik világbeli országot, mivel a gyarmati múlt ténylegesen elkövetett kegyetlenségei mellett eltörpültek a kolonizáció civilizatórikus hatásai is.

Paradox módon, a politikai korrektség gondolatszabadságot sárbatipró új rendszere éppen az Egyesült Államokból terjedt el. Eszerint a kultúrák közti bármilyen különbségek tételezése „megsérti” az emberi egyenlőségről szóló tanítást, ergo, ami „morálisan” nem létezhet (kulturális különbségek), az a valóságban sem létezik. A valóságidegenség azonban átüt az érvelésen, ha magával a valósággal szembesülünk. Lehet hangoztatni a globális összefogás szükségességét akkor is, ha bolygónk jó része nem a mi normáink szerint gondolkodik, és nem a mi normáink szerint „globális”. **Chamberlain** miniszterelnök és **Adolf Hitler** találkozója is létrejött Münchenben, tehát megvalósult az „összefogás”, de ugyan mi végett, és a náciaktól eltekintve, ugyan kinek használt? Szintén lehet óvni a Nyugatot az arabellenes hisztéria kitörésétől, ugyanakkor hiba nem észrevenni azt, hogy éppen az iszlám világban uralkodik Nyugat-és Amerika-ellenesség, éppen az iszlám világban élő és dolgozó nyugatiak vannak fokozott veszélyben: őket ugyanis nem védi a jogállam, és önvizsgálatra hajlandó polgárok hada sem áll készenlétben. Jó pár éve annak, hogy **II. János Pál** pápa, egy nagyívű gesztussal áldását adta Európa egyik nagy mecsetének felépítésére Rómában. Próbáljon valaki (kölcsonossági alapon) bazilikát építtetni Pakisztánban, Szaud-Arábiában vagy Szu-

dánban. Az eredmény borítékolható: a Nyugatnak kötelessége eltűmie saját iszlamizálódását, de el kell fogadnia, hogy kulturális értékeit (nem a hollywoodi tömegkultúra termékeit) nem terjesztheti.

Az izraeli parlament arab tagjai (a szólásszabadság nevében) gyakran vesznek részt palesztinok Izrael-ellenes tüntetéseiben. Nemrégiben egyikük Szíriában a Hezbollah iszlám fundamentalista szervezetet Izrael-ellenes akcióinak fokozására szólította fel. Az alig-Dunántúlyi nagyságú és több szomszédjával hadiállapotban álló, végsősoron még mindig az elfogadtatásért küzdő Izraelben – a szólásszabadság „szentsége” miatt – az illető uszító urat, aki gyakorlatilag a zsidó állam megszüntetésére buzdított, nem ítélték el (bár mentelmi jogát felfüggesztették). Izraelen belül és kívül a jogállam megnyilvánulásának tartják az illető úr megnyilvánulását, pedig a zsidó állam egyáltalán nem jogállami környezetben helyezkedik el. Itt sincsen viszonyosság: az arab világ élesen zsidóellenes sajtóját, elnyomó rendszereit, tömeggyilkosságait nem lehet „belülről” bírálni, és a Nyugat ezt tudomásul veszi, mert az „más” kultúra és ezért tisztelni kell. Ritkán fordul elő, hogy a nagy nyugati egyetemek hivatalból is „haladó” értelmiségije fejlődő országokat is bíráltak volna. Talán Kína az egyetlen kivétel, de ez is csak azért, mert a tibeti buddhizmus nyugati terjedése sok „haladó” értelmiségit is magával sodort, és ez legalábbis földrajzi értelemben világképüket is tágitotta. Itt lepleződik le egyébként a politikailag korrekt, hivatalból haladó gondolkodás tényleges rasszizmusa: kétféle mércével mérik a nyugati és a fejlődő világot. Ami az egyiknek szabad, az a másiknak nem, amit az egyikől elvárnak, azt a másiktól nem.

Aki gazdag, aki hatalmas, annak biztos nincs igaza, és mindennek *racionális oka* van, mondják balfelől. Aki bombázott „minket”, aki ellenségünk volt a második háborúban, aki támogatja a zsidó államot, és aki most is bombázza szakadatlanul a „szegény” tálibokat, annak *történelmileg nem lehet igaza*, állítják jobbfelől. Egyébként pedig, mondják (kárörömmel) a Világkereskedelmi Központ romjaira tekintve, nem lehet mindenből *büntetlenül* kimaradni szavalják kórusban balról és jobbról, nyolcvanas, második világháborús veteránok, egyébként szerény kisnyugdíjasok, és azóta kissé már megöszült, „megkopott” hatvannyolcasok. És összeborulnak a nagy népi hurálban.

Novák Attila

KORN-HORVÁTH ZSUZSA

A Szirtes-ügy

(avagy hogyan kezeli a rendszerváltás utáni Magyarország a magyarországi holokausz történetét)

1996-ban **Szirtes Zoltán**, aki akkor 82 éves volt, kiadott Budapesten egy könyvet, amelynek ezt a címet adta: *Temetetlen halottaink 1941, Körösmező – Kamenyec-Podolszk*. Ebben a kis könyvben foglalta össze röviden annak a mintegy 2000 magyar zsidónak a történetét, akiket 1941 augusztusában Galiciába – ma ukrainai terület – deportáltak, arra a területre, amelyet éppen akkor szálltak meg a németek. De könyvének tulajdonképpen az a tárgya, hogy leírja benne annak a pernek az állomásait, amelyet ő indított „ismeretlen tettes ellen” 1990-ben, közvetlenül a kommunista rezsim összeomlása után. Világosságot akart deríteni – illetve deríttetni – a kamenyec-podolszki ügyre. Azt akarta, hogy a magyar állam ismerje el az ottani tömeggyilkosságot annak, ami volt: emberiség elleni bűncselekménynek, illetve a holokausz első állomásának Magyarországon. És még azt, hogy kutassák fel, kik voltak a magyar kezdeményezők, végrehajtók és cinkosok. A hivatalos verzió ugyanis mindeddig a következő volt:

a./ Magyarországon, egészen 1944 márciusáig, a német megszállásig, inkább toleránsnak volt mondható a magyar zsidókkal szemben, sőt, menedéket is nyújtott a külföldről odamenekült zsidóknak.

b./ A kamenyec-podolszki tömeggyilkosságot, szintúgy mint körülbelül összesen 560 000 magyar zsidó elpusztítását 1944-ben, kizárólag a németek követték el, a magyarok kollaborációja nélkül.

c./ A legyilkolt magyar zsidók tragédiája egyszerűen részét képezte azoknak a veszteségeknek – emberléteknak, lerombolt javaknak és szenvedéseknek – amelyek az egész magyar lakoságnak jutottak ki a második világháború alatt.

Szirtest az a vágy élte, hogy nyilvánosságra hozza ezt az ügyet, – amelyre Magyarországon fátylat borítanak – hogy elismerjék Magyarország felelősségét a történekleben, és hogy ezáltal igazságot szolgáltatassanak a hűszemél több halottnak, közöttük közeli rokonainak, akik mint ő maga, Magyarországon születtek, és akiket 1941-ben „lengyel vagy orosz honosnak” minősítettek. Maga megszökött a deportálás elől, és bujkált, így menekült meg, de nem élhette meg ismeretlen tettes elleni perének a végkifejletét: 1997 áprilisában elhunyt.

Hogyan foglalhatóak össze mai ismereteink a kamenyec-podolszki vérengzés történetéről? **Hilberg**¹ csak a következőket mondja a német rohamcsapatok (*Einsatzgruppe*) 1941-es akcióiról: 23 600 zsidót mészároltak le Kamenyec-Podolszkban. **Braham**² részletesen ismerteti a tényeket: 1941 elején **Horthy** meglátogatta **Hitlert** müncheni főhadiszállásán és közölte vele, hogy Magyarországnak szilárd elhatározása, hogy a bolsevizmus ellen harcoljon. Pedig a magyarok szerettek volna nem lépni be a háborúba, számos nagyon is érthető okból. De főleg honorálni akarták azt, hogy Hitlernek köszönhették a Trianonban elcsatolt magyar területek egy részének visszaszerzését.

Werth Henrik, Magyarország vezérkari főnöke 1941. szeptember 6 előtt már júniusban azt szorgalmazta, hogy Magyarország nyilvánítsa ki jó szándékát és odaadását Németországgal szemben. Több proposíciót nyújtott be **Bárdossy** miniszterelnöknek, amelyekben pontosította, hogy az önkéntes részvétel miben nyilvánuljon meg: a szlávok, a románok és a zsidók kitoloncolásában. Valójában csupán a zsidókat „toloncolták ki” az elkövetkező időben.

Szintén 1941 júliusában az új német követ, **Dietrich von Jagow**, aki **Otto von Ertmansdorff**ot helyettesítette, Bárdossyval együtt látogatást tett a Führernél, hogy elfogadtassák vele főleg a frontra küldött magyar hadsereg visszavonására vonatkozó proposíciókat, de Hitler, (természetesen) nem fogadta el ezt a javaslatot.

A németekkel tartott tanácskozások, valamint a magyar vezérkarban 1941 júniusa és szeptembere közt történt változások fontos szerepet játszottak abban, ami Kamenyec-Podolszkbán történt.

Ugyanebben az időszakban promulgálták Magyarországon a harmadik zsidótörvényt, amely tökéletes mása volt az 1935-ös nürnbergi törvényeknek: többek közt megtiltotta a zsidók és nem zsidók közötti házasságot vagy nemmi kapcsolatot, miután az előző két zsidótörvény (1938-ban és 1939-ben) teljesen kizárta őket a gazdasági-kulturális életből és a közéletből.

Amikor Magyarország csatlakozott a németekhez a Szovjetunió elleni hadjáratban, abban a pillanatban felmerült az a terv, hogy a hontalan zsidókat toloncolják át az ukrainai területekre, amelyeket éppen „felszabadítottak” a németek. Az ötlet két személytől származott: az elsőt **Martinidesz Ödön**nek hívták és főnyomozó volt a KEOKH-ban (= *Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal*). A KEOKH-ot 1930-ban alapították, és az évek során ellenőrző szervből repressziós szervvé alakult. A harmincas évek végén 8000 olyan zsidó nevét tartotta nyilván, akiknek nem volt magyar állampolgárságukról bizonyítványuk. A másik kezdeményező **Kiss Arkád** rendőrtanácsos volt. Mindketten hírhedt antiszemiták voltak. Azal indokolták a „lengyel és orosz zsidók” kitoloncolását, hogy Galíciában, „eredeti hazájukban”, új életet kezdenének. **Kozma Miklós**, a belügyminiszter, lelkesedett az ötletért, és Werth, Horthy és Bárdossy elé terjesztette. 1941. június végén a minisztertanács elhatározta, hogy „minden kétes állampolgárságú egyént” ki kell toloncolni és átadni a német hatóságoknak. Július elsején a KEOKH új igazgatót kapott **Siménfalvy Sándor** személyében, és ezzel egyidejűleg a KEOKH-ot a Belügyminisztérium beolvasztotta.

A deportálás gyakorlati kivitelezését a magyar csendőrségre és magyar határrendőrségre bízta. „Ezeket a terve-

ket benyújtották a Gestapónak, aki beleegyezését adta” – írja Braham.³

A magyar zsidók és a külföldről Magyarországra menekült zsidók „kitelepitése” végrehajtásának módzatait öt, július 12-től kibocsátott rendelet szabályozta és részletezte. Ezek először Szirtes Zoltán könyvében kerültek nyilvánosságra.

Siménfalvy öt rendeletet intézett Magyarországon összes elsőfokú rendőrható-

*A zsidókat három napos
élelmiszeradagjukkal
együtt marhavagonokba
zsúfolták, ugyanolyan
irtóztatos embertelen
körülmények között,
mint később 1944-ben.*

*Negyvennyolc órás
utazás után kirakták
őket a magyar határon,
Körösmezőn.*

*Innen naponta ezres
csoportokban adták át
őket a németeknek.*

ságának vezetőjéhez, július 12-én (kettőt), július 19-én, 30-án és végül augusztus 17-én. Az utolsót a KEOKH összes kirendeltsége is megkapta. Ezekben elrendelte a magyar állampolgársággal nem rendelkező külföldiek kitelepítését és részletezte ennek módzatait: azonnal felküldeni az összes „külhonos” listáját a Belügyminisztériumba; megszervezni a zsidók letartoztatását, összegyűjtését és elszállítását; ellenőrizni, hogy a három napra való ennivalót – az egyetlen, amit elvihettek magukkal – a zsidók ne vásárolhassák meg a lakhelyükön, „nehogy a helyi élelmiszerkészletekben hiányok álljanak elő, hanem az élelmiszer beszerzését esetleg a helybeli zsidó pártfogó iroda, illetve zsidó jóléti intézmény útján is eszközölhetik”; a közönséges bűnözők számára előírt vasúti tolonc-utalványokat használni a szállításhoz; a legszigorúbb fegyelmet tartani fenn a kitelepítések végrehajtása alatt; felküldeni

a budapesti toloncházba azokat, akiket valamilyen oknál fogva nem tudtak a szállítmányokba iktatni. Viszont a július 30-i rendelet megparancsolja, hogy a jövőben csak azokat a „zsidó fajú” külföldieket telepítsék ki, „akiknek orosz vagy lengyel származása valószínű”. Ebből az következik, hogy ezelőtt a pontosítás előtt a kritérium betartása nélkül válogatták össze a deportálandókat, mint ahogy így is történt. Végül az utolsó rendelet, 1941. augusztus 17-én, elrendeli a zsidók deportálásának azonnali beszüntetését és a letartóztatottak szabadon engedését.

A magyar rendőrség már július 12-én nekilátott a feladatnak, hogy összeírja és összeszedje a deportálandó zsidókat. Nagy számban voltak közöttük olyanok, akik megfelelő iratok híján nem tudták igazolni magyar állampolgárságukat pedig családjuk a múlt században telepedett le az országban. Am olyanok is voltak köztük, akiknek megvolt az állampolgársági bizonyítványuk. Tudni kell, hogy az osztrák-magyar monarchia összeomlása után, 1918-ban, a magyar zsidók vidéken élő szegény tömegei nem tudták, hogy új magyar állampolgársági bizonyítványt kéne szerezniük, mivel előzőleg a monarchia állampolgárai voltak. Senki sem kérte tőlük ezt az okmányt és a harmincas években gyakorlatilag lehetlenné vált ennek beszerzése, kivéve ha valaki jó összeköttetésekkel rendelkezett és meg is tudta fizetni ezt a privilégiumot.

A zsidókat három napos élelmiszeradagjukkal együtt marhavagonokba zsúfolták, ugyanolyan irtóztatos embertelen körülmények között, mint később 1944-ben. Negyvennyolc órás utazás után kirakták őket a magyar határon, Körösmezőn. Innen naponta ezres csoportokban adták át őket a németeknek. Ez az akció augusztus végéig tartott, amikor is, mint Siménfalvynak a rendőrhatóságokhoz intézett rendeletében olvasható, a KEOKH vezetője hirtelen leállította a deportálásokat, anélkül, hogy megindokolta volna ennek okait. A határról a deportáltakat Kamenyec-Podolszkbá szállították. De ott a németek, akik egyáltalán nem voltak felkészülve arra hogy ilyen nagyszámú zsidó csoport fog érkezni, először úgy reagáltak, hogy azt kérték, a magyarok állítsák le a deportálásokat, „mivel nem tudnak mit kezdeni ezekkel a zsidókkal”. A magyaroknak persze eszük ágában sem volt

tehetek volna-e bármit, hogy a vérengzést megakadályozzák.”⁶

Braham könyve 1981-ben jelent meg. Azóta más kutatók is foglalkoztak a Kamenyec-Podolszskban történekekkel, ha nem is olyan alaposan. **Daniel Goldhagen** *Hitler's willing executioners. Ordinary Germans and the Holocaust* (Hitler önkéntes hóhérai. A német kísémberek és a Holokauszt) című könyvében⁷ a kamenyec-podolszki vérengzéseket a 320-as számú német rendőralakulat számlájára írja. Braham ezzel szemben az SS-ek és ukrán milíciáknak tulajdonítja a gyilkosságokat.

A per

Magyarországon a háború vége óta sűrű csend honolt a kamenyec-podolszki ügy körül. Mindaddig, míg 1990-ben, közvetlenül a rendszerváltás és az első szabad választás után, Szirtes Zoltán nem kezdett el eget-földet megmozgatni annak érdekében, hogy az ügyet nyilvánosságra hozzák.

Először is levelet intézett az új miniszterelnökhöz, **Antall József**hez, akinek a pártja, *Magyar Demokrata Fórum*, megnyerte a választást. Mert Antall máris kijelentette, hogy Magyarországon a holokauszt 1944. március 19, vagyis a német megszállás után kezdődött, és Szirtes emlékezteti Antallt Kamenyec-Podolszskra. Antall így válaszolt: „(...) világos különbséget kell tenni az előtörténet, és a valódi holokauszt között, hogy annak ördögi jellege még jobban kidomborodjék.”⁸ Minek következtében Szirtes 1991-ben levelet intéz a Belügyminisztériumhoz azzal a kéréssel, hogy a kivégzettek listáját keressék meg a KEOKH-ban (amely intézmény ma is fennáll, ugyanazon a néven). De levelére a választ a *Magyar Országos Levéltár* adta meg: ilyen lista a háborús pusztítások következtében nem található. Mindazonáltal a Belügyminisztérium értesítette Szirtest, hogy kérése „széleskörű kutatást” igényel, ami hosszú ideig fog tartani. Szirtes köszönettel nyugtázza a választ és elküldi a minisztériumnak a szóban forgó esemény történetét, **Majsai Tamás** református lelkész és történész kutatómunkájának eredményét. De a minisztérium 1992 márciusában beszünteti a kutatást, azzal a kifogással, hogy az ügyvel kapcsolatban semmilyen új dokumentumot nem találtak. Viszont meglegen üdvözlük Szirtest, „mert úgy-

mond, a második világháború áldozatainak emlékét megőrizni erkölcsi kötelességünk”. Ennek ellenére 1992 júniusában, másik aláírással, ugyanez a minisztérium értesíti Szirtest, hogy folytatják a kutatást. Másfél év telik el. 1993 végén Szirtes újra írt a Belügyminisztériumnak, de az Igazságügyminisztériumnak is: „három napja” az Alkotmánybíróság döntést fogadott el, mely szerint az emberiség elleni bűntettek nem évülnek el és hivatalból üldözendők az emberiség elleni bűncselekmények elkövetői. Ennek megfelelően nyomozást kért Kamenyec-Podolszsk ügyében. A minisztérium Szirtes beadványát átadja a Fővárosi Főügyészségnek, amely 1993 novemberében kihallgatásra hívja be Szirtest. Utóbbi hosszasan vázolja az ügyesség előtt az összes tényt amelyről tudomása van és illusztrációként saját esetét hozza fel:

„1941-ben nem voltam magyar állampolgár, bár Budapesten születtem, és az anyanyelvem – mint ahogy édesanyám is – magyar. Édesapám azonban a század elején Galíciából (akkor Ausztria) pogrom elől menekült Magyarországra. ... tehát osztrák állampolgár lehetett, engem azonban már lengyel állampolgárként tartottak nyilván”.⁹ Ezenkívül mindent elmondott, amit történelmi források révén megtudott. Név szerint említ négy személyt, akik közvetlenül voltak felelősek a deportálásokért: az ügyet egészen azokig kellene felgöngyölíteni, akikben megfogalmazódott a deportálás gondolata.

Végül Szirtes 1994 májusában határozatot kapott a Fővárosi Főügyészségtől: „feljelentését” visszautasítják, a nyomozást megtagadják. Indokolásában a főügyesség képviselője, **Dr. Nyilasi Gyula** kijelentette, hogy a „feljelentett cselekmény nem emberiség elleni bűncselekmény”, mert nincs bizonyítva hogy mind a 20 000 kitelepített személy zsidó lett volna, márpedig „a kitelepítettek köre meghatározásánál az alapvető kritérium a magyar állampolgárság léte vagy nemléte volt, nem pedig valamely néphez vagy fajhoz, valláshoz tartozás, ami ugyancsak a célzatosság megállapíthatósága ellen szóló körülmény”.¹⁰ De Szirtes nem tárgyalt. Panaszlevelet intézett a Fővárosi Főügyészséghez. Állítja, hogy az összes lemészárolt személy zsidó volt. 1994 decemberében új határozatot kapott, ezúttal **Dr. Gáspár Katalin** főügyésztől, a Legfőbb Ügyészségtől. Fel-

lebbezését elfogadják. Dr. Gáspár megadja indoklását: a Fővárosi Főügyesség nem tartotta be az Alkotmánybíróság új rendelkezéseit. Büntetőjogi felelősség terheli azokat a személyeket, akik elrendelték és megszervezték a deportálást. A Főügyesség nem folytatta a nyomozást a kamenyec-podolszki ügyben. De már Siménfalvy rendeletei is bizonyítják, hogy kizárólag csak a zsidókat deportálták. Dr. Gáspár a deportálásra vonatkozó más dokumentumokat idéz, amelyek világosan megemlítik a „zsidó parazitákat,” akiktől „meg kell szabadítani” a lakosságot. Dr. Gáspár, Nyilasival ellentétben, ismeri és idézi Braham 1988-ban Magyarországon megjelent könyvét, és kijelenti hogy a Kamenyec-Podolszskba való deportálást hosszú ideje a magyarországi holokauszt első állomásának tekintik. Meghatározza a nyomozás célját: ki kell deríteni, hogy azok, akik részt vettek a deportálás legális elrendelésének kidolgozásában, mikor és hogyan szereztek tudomást arról, hogy az evakuálás a kamenyec-podolszki vérengzéssel fejeződött be. Végül Dr. Gáspár meg erősíti, hogy „a feljelentő által megjelölt, s a felsorolt dokumentumokban is megnevezett, részben azokat aláíró személyek közül több személyt (pl. Pásztot, Siménfalvyt) a Népbíróság az 1941-es deportálásokért felelősségre vonta”¹¹, de arról nem beszél, hogy elítélték-e őket. Ezért elrendelte, hogy folytassák a nyomozást, éspedig az Országos Rendőrfőkapitányságon, ahova „átteszi” a dossziét. Az Országos Rendőrfőkapitányság 1995-ben hozza meg verdiktjét, amely negatív: a nyomozást megszüntetik, mert eredményeinek megfelelően nem lehet arra következtetni, hogy bűntény elkövetése történt. A verdikt szerint a folyamodó 23 600 megölt személyt említ – de ezt a számot „nem lehet ellenőrizni” – akiket ismeretlen személyek öltek meg. Az összes magyar levéltár, (amelyeket az aláíró, **Mikó István** ezredes, főtanácsos és főosztályvezető, fel is sorol) átvizsgálása a bűntényt illetően semmilyen eredményre sem vezetett. De annyit lehet tudni, hogy bizonyos számú személyt hazaszállítottak Galíciába, olyan személyeket, akik nem voltak magyar állampolgárok. A magyar hadsereg, a tanúk szerint, nem vett részt ebben a szállításban. A deportáltak egy része később illegálisan visszatért Magyarországra. „Nem bizonyítható – foly-

tatja Mikó ezredes – hogy, a Kamenyec-Podolszk környékére került üres falvakban, illetve családoknál elhelyezett vagy Magyarország területén belül rendőri felügyelet alá helyezett nem magyar és vitatott (kétes) állampolgárságúak közül 23 600 embert, köztük sok öreget és gyereket meggyilkoltak volna.”¹² Mindazonáltal később azt állítja, hogy ezeknek a külföldieknek végső rendeltetési helye, ahova szállították őket, ismeretlen. Majd így folytatja: „A kitaloncolások irányításában és végrehajtásában nyilvánvalóan résztvettek a Belügyminisztérium és a KEOKH egykori vezetői és beosztottai, valamint a többi illetékes hatóság és hivatal alkalmazottai tekintettel arra, hogy a kitaloncolás részben közigazgatási, részben karhatalmi intézkedést igénylő feladat volt hiszen erre őket az érvényben levő állampolgársági és idegenrendészeti feladatok kötelezték. (...) A kitaloncolások indoklása általában a következőképpen hangzott: mivel nevezett külhonosok megélhetése részben nincs biztosítva, jelenlétük ezért káros az ország gazdasági életére, továbbá közbiztonsági közrendészeti és állampolgársági szempontból aggályos a jelenlétük. Az eltávolításokat ezért hajtották végre.”¹³

1995 augusztusa: Szirtes újra megfellebbzi a Fővárosi Ügyészségnél a Mikó ezredes által felhozott „érveket”. Két hónappal később megkapja fellebbezésének végleges elutasítását, mégpedig ugyanazon Nyilasi által, aki egyszer már megszüntette a nyomozást. Ezúttal Nyilasi hosszú és ködös eszmefuttatásba bocsátkozik arról, hogy mily nehéz a történelmi eseményeket helyesen értékelni, mint például: „a nyomozás így mintegy történelmi vizsgálatot igényel, annál is inkább, mert a történetek helyes értékeléséhez figyelembe kell venni az ország fél évszázaddal ezelőtti kül- és belpolitikai helyzetét, ami ugyancsak az ahhoz vezető történelmi folyamat áttekintését is igényli.”¹⁴ Szirtes pozícióját történelem-ellenes pozíciónak minősíti, mert egy bizonyos eseményt elszigetelten vizsgál. Végül megismételte, hogy Magyarország a háború alatt megmaradt befogadó országnak és elismeri, hogy a kitelepítettek közt jelentős számban Magyarországon született személyek is voltak, de azt állítja, hogy „a magyar állampolgárság fő szabályaként a leszármazással – tehát magyar állampolgár

szülőtől való származással – volt megszerezhető” (sic).

Szirtes kénytelen volt a Főügyészséghez fordulni, amely kedvezően fogadta beadványát: ezt is teszi. 1996 február 27-én a főügyész (ezúttal **Dr. Láng Lászlónak** hívják) fellebbezést kizáró határozatot hoz a nyomozás folytatásáról és elmélyítéséről. Elsőpró módon megcáfolva Nyilasi „érveit”, kiméletlenül helyére teszi Nyilasi, amiért annak fogalma nincs a kamenyec-podolszki deportálás történetéről, amiért történésnek nevezi ki magát, amiért személyes, inadekvát értékeléseit közli a határozatban, és téves, a dokumentu-

*Ha mindeddig felesleges
is volt hangsúlyozni –
mivel önmagáért beszélt
– a hatóságok
igazságtalan és rosszakaratú magatartását,
ami a per kanyargós,
kitérőkben gazdag
lefolyása alatt többször
nyilvánvaló volt, le kell
szögezni, hogy a per
befejezése különlegesen
vérlázító.*

moknak ellentmondó következtetéseket von le.

1997-et írunk: megint másfél év telt el, és a per egy jöttányit sem haladt előre. És ím, 1998 októberében, másfél évvel Szirtes elhunyt után, egy döbbenetes húzás egy végső határozat formájában visszavonhatatlanul véget vet a pernek.

Az első meglepő tény: a „nyomozás” megszüntetését ismét az Országos Rendőr-főkapitányság közli. De ami még sokkal meglepőbb: ez a határozat elismeri a magyar állam beleértve a kormány, a csendőrség és a KEOKH teljes felelősségét a magyar zsidók Kamenyec-Podolszkba való deportálásának megszervezéséért és kivitelezéséért. Sőt, még túllő a célon: sokkal messzebb megy az állam bűnösségé-

nek megítélésében, mint Szirtes beadványa vagy Braham könyve, és az alábbi hihetetlen konklúzióval fejeződik be: „Összegezve: az 1941-es magyar deportálás (sic) és a Kamenyec-Podolszk térségében lezajlott események a magyar Holokauszt első állomása volt. Először fordult elő a magyar holokauszt történetében hogy 10 000-nél több magyar zsidót öltek meg. A deportálásokban résztvevő magyar politikusok, katonák, hivatalnokok, csendőrök és rendőrök felelőssége a nyomozás során felkutatott dokumentumok alapján bizonyítható. Ugyanakkor 57 évvel az események után lehetetlen akár egyetlenegy olyan embert is találni, aki a korabeli eseményekben ténylegesen résztvevő volt. A legfőbb döntéshozók mindegyike halott. Magyarország tisztí címtára alapján – a történész-szakértő segítségével – pontosan megállapítható, hogy a kárpátaljai vármegyeekben kik voltak azok a fő- és alispánok, szolgabírók, akik **Kozma Miklós**, a kárpátaljai terület kormányzói biztosának utasításai szerint a deportálásokkal kapcsolatban eljárak. A levéltári iratok, a népjegyzéki és népbírói iratok alapján azon személyek is beazonosíthatók, akik az inkriminált időszakban a KEOKH vezetői, előadói, detektívei voltak. Közülük többekkel szemben a népbírók ítéletet hoztak (...) A nyomozás adatai alapján megállapítható hogy azok a személyek, akik elhatározták, majd megszervezték az 1941 nyarán végrehajtott zsidódeportálást, döntéseikkel, illetve cselekedeteikkel a deportáltakat mint a zsidó népcsoport (sic) tagjait a Dnyeszteren túl olyan életfeltételek közé kényszerítették, amelyek között azokat a biztos pusztulás fenyegette. (...) 91 személyt azonosítottunk, azokat, akik a kiutasítások döntéshozói, illetve a végrehajtásért, annak ellenőrzéséért felelős személyek voltak. Megállapítottuk, „hogy egy fő kivételével a népesség nyilvántartó dokumentumai szerint valamennyien elhunytak, míg ez a személy a büntető eljárás ideje alatt halálozott el.”

Ha mindeddig felesleges is volt hangsúlyozni – mivel önmagáért beszélt – a hatóságok igazságtalan és rosszakaratú magatartását, ami a per kanyargós, kitérőkben gazdag lefolyása alatt többször nyilvánvaló volt, le kell szögezni, hogy a per befejezése különlegesen vérlázító. Egyrészt elismeri a magyar állam totális felelősségét, méghozzá pontos, nüanszizott kutatási adatok fel-

sorolása nélkül, amely adatok tisztázása a becsületes Braham vagy Majsai fő célja volt; röviden, ez a határozat befogja a történészek száját. A határozat konklúziói pontatlanok és elszírtettek. A végső kibúvó, az ügy összes személyes felelősenek elhunyt, azt célozza meg, hogy végre pontot lehessen tenni erre az ügyre, hiszen ha ez az állítás igaz is lenne, akkor sem oltaná ki az állam felelősségét és annak vizsgálatát, ami a per középpontjában állt. Egyébként a határozatot egyáltalán nem hozták nyilvánosságra, nem közlik senkivel és semmilyen médiában sem, kivéve, hogy értesítik Szirtes özvegyét és azt a személyt, aki Szirtes halála után folytatta a pert. Az eredmény meg is van: Kamenyecz-Podolszky neve gyakorlatilag tökéletesen ismeretlen a magyar közönség előtt, beleértve a mintegy százezer magyar zsidót is. Egyébként nagyon jellemző és említésre méltó tény, hogy Szirtes egyedül vívta meg a perét, anélkül, hogy valamilyen csoport vagy egyesület támogatta volna (habár halála után a létező, de tudomásunk szerint gyenge hatókörű *Auschwitz Alapítvány* elnöke vette át a pert). Pedig már 1991-ben megjelent Majsai Tamás református lelkész és kutató történész publikációja, amely többek közt magyar katonák tanúskodásait publikálja.¹⁵ Ezek a katonák saját szemükkal látták azokat az atrocitásokat amelyeket még Magyarországon a zsidók ellen elkövettek miközben a határ felé indították őket. 1990-től kezdve a sajtóban némi visszhangot váltott ki, néhány célzás a magyar zsidók 1941-es deportálására és az 1942-es újvidéki vérengzésre, amelyet tudvalevőleg a magyar hadsereg követett el szerbek és zsidók ellen és amelynek több ezer áldozata volt. Viszont ennek a vérengzésnek katonai felelőseit még Horthyék utóbb bíróság elé állították és elítélték, mivel erre a kormány nem adta áldását, mint a kamenyecz-podolszkyi eseményekre tette. A *Népszabadság* egyik 1992-ben megjelent cikke azt erősítette, hogy magyar utászok nyújtottak segédkezet a németeknek a zsidók kamenyecz-podolszkyi legyilkolásában. 1993 után még megjelenik néhány, Szirtes akcióját méltató cikk, például a *Szines Vasárnap* 1995 dec. 10-i számában, ezzel a címmel: „Napokig hullámozott felettük a föld”, majd Szirtes könyvének megjelenése után két beszámoló jelenik meg a Népszabadságban, az egyik még azokat a

fényképeket is publikálja, amelyeket 1941-ben a egy magyar katona csinált a vérengzésekről. A többi médium hallgat. Magyarország hallgat. Szirtes perének végső határozatát nem hozzák nyilvánosságra.

A magyar állam hallgatása annál fülsiketítőbb, hogy a valóságos vagy képelt, újra felbukkant vagy örökkétartó antiszemitizmusról vehemens viták folytak még nemrég egyes értelmiségiek közt, akiknek megoszlott a véleménye az antiszemitizmus létezéséről és elterjedtségéről. 1996-ban például egy ismert filozófus, aki az SZDSZ tagja volt, szenvedélyes vitát váltott ki a sajtóban. Azt állította, hogy a neo-nácik gyalázkodásai ellen, ameddig csak a szájuk jár és nem ütnek, nem kell büntetőjogi eszközökhöz folyamodni. Ilyen törvény valóban azóta sem létezik Magyarországon. De ma már senki sem vitatkozna azon, hogy van-e antiszemitizmus, mert a jelenlegi kormány büntetlenül hagyja, hogy a szélsőjobboldal már nyíltan pocskondiázza a magyar zsidókat és tegye őket felelőssé az ország minden elmúlt és eljövendő bajáért.

1999 szeptemberében a magyar hitközség központi szerve újra felvetette, hogy a holokauszt tagadása legyen törvényileg büntethető és hogy a büntetőjogot ilyen értelemben reformálják meg. Az igazságügy-miniszter megtagadta ennek a proposíciónak a támogatását. Ugyanennek az évnek októberében a *Hadtörténeti Múzeumban* emléktáblát állítottak a két világháborúban elesett magyar királyi csendőrök emlékének. Egyes napilapok hasábjain az olvasók hevesen tiltakoztak ez ellen, és hivatkoztak a csendőrök brutalitására.

Jegyzetek

¹ Hilberg, Raoul, *The destruction of European Jews*, New York, 1986, 2 ed

² Braham, Randolph R., *A magyar Holocaust*, Budapest, Gondolat, 1988.

³ ibid., 170.

⁴ ibid., 172.

⁵ ibid., 173.

⁶ ibid., 174

⁷ Ed. Knopf, 1986

⁸ in Szirtes, 26.

⁹ in Szirtes, 38.

¹⁰ in Szirtes, 44.

¹¹ in Szirtes, 52.

¹² in Szirtes, 55. Kiemelés tőlünk

¹³ in Szirtes, 55.

¹⁴ in Szirtes, 63.

¹⁵ Népirtás Galíciában 1941, A Ráday-gyűjtemény évkönyve, IV,8, 1991.

„A hazai

(*Antiszemita Közbeszéd Magyarországon. B'nai B'rith Első Budapesti Közösség, 2001, 232 oldal, 840 Ft.*)

Az *Antiszemita Közbeszéd Magyarországon 2000-ben* című kiadvány megjelentetése az első jól átgondolt és jól előkészített próbálkozás a magyar zsidóság részéről, hogy a zsidógyűlölettel valamiképp fölvegye a harcot.

Az antiszemitizmus elleni küzdelem útja teljesen kitaposatlan Magyarországon. A magyarországi zsidóság hivatalos intézményei hagyományosan az államhatalomhoz fordultak, ha az ellenük irányuló támadásokat megelégelték vagy az addiginál veszedelmesebbnek vélték. Az Egyenlőség, a „zsidó hitű magyarok” hetilapja, a zsidó hitközség félhivatalos orgánuma 1882 és 1939 között roppant harcias hangnemben polemizált az antiszemita sajtóval. Alapállása mindig ez volt: hiába mondjatók ránk, hogy nem vagyunk magyarok, mi bebizonyítjuk, hogy ugyanolyan jó vagy éppen még jobb magyarok vagyunk, mint a bennünket vádolók. A náci Németországgal szövetséges Magyarországon ez a politika roppant felemásnak bizonyult. Az adott keretek közt segíthetett fenntartani a zsidóság önbecsülését, ám a törvényes keretekhez való ragaszkodással teljesen védtelenné tette a zsidókat arra az esetre, amikor épp a törvény fordult ellenük.

1945 után a kommunista diktatúra ismét csak nem nyújtott más alternatívát, mint az államhatalom iránti lojalitást. Ez egy darabig elfogadhatnak tűnt sok zsidóságához ragaszkodó embernek is, mert úgy hitték, ez a hatalom áll sziklaszilárdan az antiszemitizmus feléledésének útjában. Hamar rájöttek azonban, hogy a zsidóság feléledését a hatalom épp oly szilárdan gátolja. A kommunista állam iránt lojális hitközség elvesztette minden legitimitását.

1989 után így nem volt követhető hazai politikai hagyomány a magyar zsidóság előtt, amely így „importra” szorult. Az újjáéledő cionizmus receptje a távozás volt, így nem adott választ

antiszemitizmus kistükre"

arra a kérdésre, miként alakítsa viszonyát a zsidó közösség az államhatalommal. A szintén fel lendülőben lévő ultra-ortodoxia sem adott útmutatást e téren, mivel híveitől a teljes befelé fordulást várta el.

A szellemi potenciálban nem túlságosan bővelkedő hitközség, a zsidó közösség hivatalos képviselője így rossz alternatívák között hányódott: szószólói hol harcosan támadók, hol szervilisek voltak, a napi politizálást pedig a vezető klikk pillanatnyi érdekei vagy más, a közösség által nem látható szempontok határozták meg. A zsidó politikacsinálás terén semmiféle stratégia nem létezett.

Pedig stratégiára inkább lenne szükség, mint bármikor máskor. Az antiszemita mozgalmakkal való cinkos összekacsintás a kormány bírálatát igényelné, a kárpótlás mihamarabbi elrendezésének igénye pedig a bírálat mellett a kormánnyal való együttműködést is. Az anticionista jelmezben világszerte hallatlanul felerősödött zsidóellenesség a nemzetközi zsidó szervezetekkel való egységfrontot kívánna, miközben néha épp velük alakul ki konfliktus különböző kárpótlási ügyek miatt.

Ebben a roppant komplex helyzetben a *B'nai B'rith*, az egyik legpatinásabb nemzetközi zsidó szervezet honi

ANTISZEMITA KÖZBESZÉD MAGYARORSZÁGON 2000-BEN

ANTI-SEMITIC DISCOURSE IN HUNGARY IN 2000

csoportja próbálkozott meg első ízben, hogy a megújuló antiszemitizmus kihívására korszerű eszközökkel adjon választ. A nemzetközi B'nai B'rith e téren sok évtizedes tapasztalatát osztotta meg budapesti képviselőivel. E szervezet működteti az amerikai zsidóság legerősebb „anti-antiszemita” intézményét: az *Anti Defamation League*, (Rágalmazás Ellenes Liga) egyaránt felszólal az antiszemitizmus és a rasszizmus minden más megnyilvánulása ellen, komoly befolyással rendelkezik az amerikai közéletben.

E know how birtokában lehetett képes a B'nai B'rith Első Budapesti Páholy arra, hogy – zsidó szervezatként talán először – élenjáró értelmiségieket mozgósítson az antiszemitizmus ellen, és velük egy komplex feladatot véghez vigyen. (A know how mellett feltehetőleg az is kedvező körülménynek számított, hogy a BB – a hitközséggel ellentétben – független az államhatalomtól, így kritikai hangját nem kell visszafognia.)

Az eredmény, az *Antiszemita Közbeszéd Magyarországon 2000-ben*. A 232 oldalas magyar és angol nyelvű kiadvány arra vállalkozott, hogy az ezredforduló esztendejének zsidóellenes uszító írásairól adjon áttekintést. A nyolc tanulmányt és bőséges dokumentációt tartalmazó kötet a kiadó és a szerkesztők elmondása szerint nem vállalkozik többre, mint e gyűjteményben a szerzők az antiszemita rögeszme legkülönbözőbb megnyilvánulásairól. **Karsai László** írása tematikus áttekintést ad: azt vizsgálja, miként foglalkoznak e rögeszme képviselői a magyar történelem különböző eseményeivel. **Mihancsik Zsófia** a szélsőjobboldali orgánumokat veszi sorra, és legszafosabb kitételeiből szemléz. **Schweitzer Gábor** két esettanulmányt közöl a kötetben: bemutatja, miként reagált a jobboldali sajtó az erzsébetvárosi polgármester kezdeményezésére, aki a városrész címerébe – utalandó a kerület gazdag zsidó hagyományaira – egy menórát is felvett volna. Másik írása nyomon követi, mire jutott a Mazsihisz, amikor hatósági úton próbálta kiűzni a könyvesboltokból a nyilas korszak egyik leghírhedtebb figurája, Kolosváry Borcsa Mihály könyvének reprint kiadását. Talán **Tatár György** írása lóg ki egy kicsit a többi tanulmány közül: Izrael-ellenességben marasztalja el a jobb- és baloldali médiát egyaránt. Kitérő tanulmánya revelatív e témában, fontos üzenet a célközönség liberális része számára. Az viszont kétséges, hogy az írás helyén van-e, amennyiben a kötet célja a politikai mozgósítás a szélsőjobb ellen.

Rendkívül fontos, hogy a zsidózás e gazdag gyűjteményét (rövidített) angol fordításban is közzétették, hiszen így igazán éles e politikai fegyver: hozzáférhető egyebek között a világsajtó és az amerikai zsidó szervezetek számára is. A rövidített fordítások helyett (vagy mellett) viszont talán szerencsebb lett volna egy-két áttekintő írás: a közegben járatlan külhoni olvasónak nagyobb szüksége lenne valami ka-

* Magyar Zsidó Kulturális Egyesület 1989-ben már megmutatta, miként lehet élenjáró értelmiségieket és a zsidó közösséget összehozni, ám ez a forradalom lázában bekövetkezett múlt sikernek bizonyult. 1990 után a Hitközség visszazerezte a magyarországi zsidóság képviselőitől a kizárólagos jogát, és ezzel a szervezettel az értelmiség nem kereste a kapcsolatot.

paszkodóra, ismeretöre a témáról, mint a szaftos magyar zsidózások csikorgó angol fordítására.

A könyv kiadását profi marketing munka kísérte. Tiszteletpéldányt kaptak a napi- és hetilapok, az európai országok, az USA, Kanada és Izrael követsége, a honi politikai élet fontosabb személyiségei és a zsidó szervezetek képviselői. Ennek (és persze a

témának is) köszönhetően számottevő volt a médiavisszhang: kiadásáról beszámoltak a napilapok, több hetilap (így a *Magyar Fórum* is) részletes ismertetőt közölt. Interjút készített a könyvről a *Gondolat-Jel* című rádióműsor is.

Az antiszemitizmussal kapcsolatos stratégia továbbra is kidolgozásra vár. Mi a teendő azon kívül, hogy kijelent-

jük és dokumentáljuk: az antiszemiták zsidóznak? A könyv megjelenése azonban mindenképpen fontos fegyvertény: a magyar zsidóság képviselői a szellemi élet jeleseivel együttműködve, színvonalasan, bátran és profi módon néztek szembe az uszító szélsőjobboddallal.

g. j.

Hívatlan vendég

Meg vagyok sértődve. Általában csütörtökönként reggel szoktam megsértődni. Ez a hétnek az a napja, amikor a reggeli kávé mellett, álmomból ócsudva felűtöm a még nyomdaillatú *Magyar Fórum* legfrissebb számát. Olvasgatva a Csurka fórum legújabb dühöngéseit, ahol újra meg újra lezsidóznak, leliberálbolsznak, így-úgy megfenyegetnek, mindig jóízűen megsértődöm.

Ez a csütörtök más volt. Fiam nem ment óvodába, feleségemmel is jól mentek a dolgok, így aztán úgy döntöttem, a Csurkahiszi ráér péntekig, de mert szeretek olvasgatni a reggeli mellett, elővettem a ma még szabadon megvásárolható *Magyar Hírlap* aktuális példányát. A negyedik oldalon ért a döbbenet. **Susanne Riess-Passer** osztrák alkancellár és sportminiszter, az Osztrák Szabadságpárt elnöke hazánkba látogat, a focihoz egyébként jól értő **Deutsch** miniszter meghívására. Fogadja őt diplomáciai kötelezettségből és nyilván jogászprofesszori érdeklődésből **Mádl Ferenc** köztársasági elnök, egyetemi tanár. Az alkancellár találkozik a nap során a focihoz jöttányit sem értő **Dávid Ibolya** miniszterasszonnyal. A hirt már eddig sem szerettem, hiszen **Jörg Haider** környezetének magas szintű akceptálása nem ízlésem szerint való, de hát ugye az országos érdek, meg a nagypolitika csupa bonyolult, macerás dolog, nemigen értek hozzá.

Meg aztán bízom is Deutsch miniszterben, jó párszor találkoztam vele kedvenc focicsapatom lelátóján, meg az egyetemen, s hát Prágában is milyen karakán volt, biztosan tudja, mi a jó nekünk. Aztán beleakadtam a hír gyöngyszemébe és elakadt a lélegzetem. A szélsőjobboddali, ideengyűlöletéről elhíresült Jörg Haider pártjának jelenlegi első számú vezére látogatást tesz a *Dohány utcai zsinagógában*.

Emlékeztetőül jegyzem meg, hogy amikor a Szabadságpárt kormánytényezővé vált sógoréknál, Izrael visszahívta bécsi nagykövetét, a civilizált Európa zöme elszigetelni igyekezett az osztrák kormányt, és az SS-veterán találkozók bajtársias szónoka, Jörg Haider barátai előtt becsukódtak a nyugati világ kapui. Ám a minap kitérültek a Dohány templomai.

Telefonálni kezdtem, hívtam a Hitközséget, a *Szombat* szerkesztőséget, sőt apámtól is érdeklődtem, hátha ő tud-

ja, hogy a fenében van ez. Pár óra múlva barátaimtól a következőket tudtam meg. Az osztrák követség, kormányának sportminisztere számára kért időpontot, a Síp utca felölös és idegen nyelvek iránt fogékony egyik vezetőjétől. A bejelentkezést követő, de látogatást megelőző három hétben a Hitközség részéről eljáró személynek nyilván méltányolható, szoros elfoglaltságában nem volt módja, hogy a miniszterasszony pártállását beazonosítsa. Így aztán udvariasan, mondhatni szolgálatkészen kísérte végig az előkelő látogatót a templom falai között. Engem bizony megrázna a hír, ha a New Yorki Emanu-el zsinagógában, az ottani zsidó közösség vendégeként, a francia *Nemzeti Front* elnöke, **Le Pen** ütné el szabadidejét. Nekem bizony borsózna a bőr a hátamon a csalódottságtól, ha Jörg Haider Jeruzsálemben a Siratófalnál, haszid kísérok gyűrűjében gyömszőlne személyes levélkét a fal réseibe. Engem bizony végig sért, hogy Susanne Riess-Passer-t a MAZSIHISZ a vendégének tekint, gondolom, udvariasan szót vált vele, ahelyett, hogy becsukná előtte a magyar zsidó élet kapuit. Persze, a tudatlanság nem bűn. A jövőre nézve szeretnék stratégiailag megfontolható javaslatot tenni. Ha esetleg a Kozma utcai temetőben kéme túravezetést a szintén alig ismert, MIÉP nevű politikai képződmény valamelyik, a magyar zsidó kultúra iránt ugyancsak fogékony és érdeklődő pártszolgálato-sa, mielőtt habozás nélkül, vendégszerető szívvvel fogadnák őt, kérem, kérjenek gondolkodási időt és tájékozódjanak. Fontolják meg kellő empátiával és alapossággal, hogyan érinti egy-egy ilyen találkozó, udvarias gesztus azt a közösséget, amelyet képviselnek.

Mély és őszinte meggyőződése, hogy megértőnek, sőt, barátságosnak kell lenni, minden, a humanizmus talaján álló vallás, ideológia, kultúra hívével, képviselőjével, legyen az illető zsidó, keresztény vagy muzulmán, politikailag azonosítsa magát jobbról balra bárhol, de a következetes nyitottság csak akkor hiteles, ha ugyanilyen eltökéltséggel zárkózunk el minden radikális, szélsőjobboddali, gyűlöletet keltő párttól, mozgalomtól. LePentől Csurka Istvánon át **Gheorge Funarig**, egészen, bizony, Susanne Riess-Passerig.

Hevesi Dániel

Az olvasó portréja

II.

*Előző számunkban közöltük
kérdőíves felmérésünk nyomán
született írásunk első részét,
melyben olvasóink személyes
hátterét, művelődési szokásait,
zsidósággal kapcsolatos
attitűdjeit próbáltuk bemutatni.
E mostani részben a Szombattal
kapcsolatos vélekedéseiket
közöljük.*

Mint a felmérés előző számunkban közölt első részében már említettük, a kérdőívek visszaküldői túlnyomórészt a törzsolvasó közönség köréből kerültek ki. A 195 válaszolóból mindössze 12 akadt, aki nem előfizetője (164 fő) vagy rendszeres vásárlója (19 fő) lapunknak. E 12-ből is mindössze 5 olvasó akadt, aki – elmondása szerint – nem vásárolja meg a lapot, hanem rokonoknál, ismerősöknél vagy könyvtárban veszi a kezébe.

Fontos információ, hogy a válaszolón kívül hányan olvassák még el a lapot. E kérdésre válaszolóink háromnegyede adott információt. A válaszokból kikeredő átlag: 2.5. Lapunk egy-egy (előfizetett) számát tehát átlagosan 3-4 ember olvassa.

Törzsközönségünkről lévén szó az sem meglepő, hogy túlnyomó többségük magas színvonalúnak tartja a lapot. A Szombat teljesítményét értékelve az alábbi válaszok születtek.

	fő	%
még elfogadható	3	2
Közepes	22	11
jó	123	63
kitűnő	28	14
nem tudom	14	7
nem válaszolt	5	3
Összesen	195	100

Következő kérdésünk azt tudakolta, vajon olvasóink támogatják-e a zsidóság intézményei iránt kimutatott erős kritikai hozzáállásunkat. 114 válaszoló (59 százalék) amellett foglalt állást, hogy bíráljuk bátran ezeket az intézményeket. 12 fő (6 százalék) úgy vélte, hogy a zsidó belügyeket nem szabad kitergetni. 56 válaszoló (29 százalék) a „Bírálni szabad, de csak módjával” alternatívát választotta. (Közvéleménykutatók számára tudott dolog, hogy az efféle középso alternatíva a válaszadás alól való kibújást jelenti.) Nem válaszolt a kérdésre 13 fő.

„Mi az, amit a Szombat erényének tart?” – e kérdésre a legtöbb válaszoló a sokoldalúságot, a széleskörű tájékoztatást említette. A 144 főből, akik e kérdésre válaszoltak, 57-en adtak ilyesforma választ „Színes ablak a világra, csak annyira elfogult, amennyire megengedhető, a mi lapunk” – foglalta össze véleményét az egyik válaszoló.

Bátor, szókimondó, kritikus, nyílt, egyenes – e tulajdonságokat tartotta a Szombat erényének 32 válaszoló.

Korrekt, független, tárgyilagos, objektív, sokféle vélemény megszólaltat – ekként vélekedik 17 válaszoló.

Színvonalas, érdekes, magas színvonalú, jó cikkei vannak – ilyen és ehhez hasonló válaszokat adtak 12-en.

„Az a fontos, hogy van”, „Jó, hogy megjelenik”, „Hogy van egyáltalán egy független lap”, „Hogy megjelenhet egy deklaratív zsidó lap” – tíz válaszoló általánosságban örvendett a Szombat létének.

Jóval kevesebb olyan válasz érkezett, amely valamely konkrét téma tárgyalását vagy színvonalas feldolgozását tartja a Szombat erényének. Tizenketten örültek a világ zsidóságát bemutató cikkeknél. Hét válaszoló az Izraellel kapcsolatos témákat említette, nyolcan általában a kulturális témájú írásokat, hárman a vallási témákat méltányolták, ugyancsak hárman azt értékelték, hogy a lapnak a nem vallásos emberek számára is van mondandója. A kárpótlás két válaszoló

száma volt fontos, ugyancsak ketten említették a szépirodalmat.

„Mi az, amit hiányol a lapban?” E kérdésre a 195 főből 106 válaszolt. Az igények itt erős szórást mutatnak. Hatan hiányolták a határozottabb fellépést az antiszemitizmus ellen. „Kemény, jól megírt cikkeket az antiszemita sajtó bitangságai ellen” – írta az egyik válaszoló. Hárman a zsidóság érdekeinek védelmét hiányolták és a magyar társadalom visszáságainak élesebb bírálatát várják – általában.

Nyolc válaszoló – többségében téma megjelölése nélkül – a kritikus hangot, a bátor kiállást, az objektív bírálatot kérte számon. Nyolcan többet kívánnak olvasni izraeli témákról. Heten a vidéki zsidóságról, annak 1944-es tragédiájáról, illetve a vidéki temetők elszomorító állapotáról kívánnak többet olvasni. Hatan említették az irodalmat: több vagy igényesebb ilyen írást szeretnének látni. Négyen úgy vélték, túl sok a vallási témájú közlemény, ketten viszont több ilyen cikket akartak látni. Hárman hiányolták a mai magyar zsidóság életéről szóló írásokat. Öt válaszoló vélte úgy, hogy kevés az olvasói levél, vagy általában az olvasó ritkán jut szóhoz.

Öten hiányolták a beszélgetéseket, interjúkat, közülük ketten, konkrétan **Dési János** „Exkluzív” című sorozatát szeretnék újra látni. „Ki fél? A riporter vagy a válaszoló?” – tudakolta egyikük.

„A régi zsidó életéről, a hagyományokról többet kéne írniuk.” – négyen fogalmaztak meg ilyenfajta véleményeket. Ketten több segítséget kívánnak az ünnepekre való felkészüléshez.

Ketten nyilatkoztak úgy, hogy az asszimilálódott vagy keresztény hitre tért zsidók gondjaival is foglalkoznunk kéne. Két válaszoló a zsidó-keresztény párbeszédéről szeretne többet olvasni, egy pedig **II. János Pál** pápa zsidóságot érintő állásfoglalásairól.

Négyen a korábbi években rendszeresen ismertetett zsidó programokat, valamint pályázati felhívásokat, konferenciák előzetesét szeretnék látni. Két válaszoló társskereső rovatot kíván. „Hirdetések, zsidó üzleti cégek információi” – folytatta az igénylistát egyikük.

„Tudna említeni egy olyan írást, ami különösen tetszett önnek?”

Az e kérdésre adott válaszok feldolgozásánál figyelembe kell venni, hogy a válaszoló feltehetőleg a nem sokkal korábban olvasott írások közül említ egyet-kettőt. Olvasóink jelentős része

olyan írásokat tüntetett föl, amelyek a kérdőív megjelenését megelőző 4-5 hónapban láttak napvilágot. A 195 visszaérkezett kérdőívből 102 tartalmazott valamilyen választ erre a kérdésre.

Hatan említették **Golda Meir**: „Életem” című önéletrajzának 2000/4 számunkban közölt részletét. (Ebben a lapszámban jelent meg a kérdőív.) **Konrád Györgynek** öt találatra van: hárman említették „Aforizmák a zsidók tartósságáról” című írását, ketten pedig a berlini holocaust-emlékpark tervezetéről publikált hozzászólását. A „Zsidó sorsok magyar színpadon” című konferenciáról készült összefoglalót és az ezt követő kerekasztal-beszélgetést öt válaszoló tartotta említésre méltónak¹. További három válaszoló említett színekkel (**Bálint András**, **Kulka János**, **Kézdy György**) készült interjúkat.

A „Számszaki jelentés – szociológiai felmérés a magyar zsidóságról” című írást ugyancsak öten emelték ki.²

Ungvári Tamás: „A zsidókérdés 1914-ben”³ c. tanulmányát két válaszoló említette. **Bányai László**: „Ha elfelejtenelek Jeruzsálem”⁴ című írását, melyben a szerző (az akkor még zajló) béketárgyalásokkal kapcsolatos kétélyeit fogalmazza meg, szintén ketten említették. Ugyanennyi pontot szerzett:

Lugosi Viktória „Vér” című tárcája; **Novák Attila** „Demokrácia és teokrácia között” című írása, mely állam és zsina-góga viszonyát mutatta be Izraelben;

A „Nők, zsidók, feministák”⁵ című melléklet, **Pécsi Katalin** összeállítása, mely kiemelkedő szellemi teljesítményt nyújtó, a zsidó közösséghez is kötődő nőket mutatott be.

Noha konkrét cikkekről érdeklődött a kérdés, a legtöbb válaszoló szerzőket vagy témákat jelölt meg. Öten említették az Izraelhez kötődő témákat, négyen a reformzsidósággal foglalkozó írásokat, hárman a hitközséggel kapcsolatos tudósításokat, riportokat. Négyen **Gadó János** nevét említették, konkrét írást megnevezése nélkül. Mintegy tizenöt további írás egy-egy szavazatot kapott.

„Tudna említeni egy olyan írást a Szombat korábbi számaiból, ami nagyon nem tetszett önnek?”

Az e kérdésre adott válaszok értékelése az előbbinél jóval egyszerűbbnek bizonyult. A 195 olvasóból mindössze 42-en adtak értékelhető véleményt. Közülük is 18-an a zsidó belügyek kiterjedését helytelenítették. „Nem nagyon

szeretem a zsidók rosszalkodásáról szóló írásokat” – foglalta össze véleményét az egyik válaszoló. „Az összes Mazsihiszes és egyéb veszekedős cikkeket” kifogásolta egy másik. Nem mindig könnyű eldönteni, valójában mi is az, amit az olvasó kifogásol. „A temető rendbetételével kapcsolatos elszámolás és vita” volt egyik válaszolónk nemtetszésének tárgya⁶. Hogy a valóban lehangoló történet ábrándította ki olvasónkat, avagy ennek közzétételét kifogásolta, az a rövid megjegyzésből nem derül ki egyértelműen. Több válasz is akad, amelyről nehéz eldönteni, hogy a kifogásolt írás tartalma nem tetszik a válaszolónak, avagy a közlés tényét kifogásolja. Ilyen például a „magyar zsidóság megítéléséről” szóló cikk említése⁷ avagy „a hitközségi összejöveteli beszámoló” – mely utóbbi nyilván a közgyűlési tudósításokra utal.

Az efféle válaszok más része azonban egyértelműen a belügyek kiterjedését helyteleníti. Az egyik válaszolónak az nem tetszik, „amikor zsidó vezetők a lap hasábjain üzennek egymásnak”. Érdemes itt egy pillanatra visszatérni a cikkünk elején említett kérdésre, mely épp azt tudakolta: szabad-e nyíltan bírálni a zsidóság intézményeit és annak vezetőit? Miután a többség e kérdésre igennel válaszolt, azt kell mondanunk, hogy a határozott véleménynyilvánítók álláspontja nem esik egybe a „csendes többség” felfogásával.

Kilenc válaszoló általánosságban igennel válaszolt erre a kérdésre, anélkül, hogy konkrét írást megnevezett volna. Három olvasó megbotránkozását váltotta ki néhány olyan írás, melyek nem voltak egyértelműen elhelyezhetők a fasizmus-antifasizmus, rasszizmus-antirasszizmus dimenzióban. Ilyen volt Gadó János egy falusi roma közösség iszlám hitre térését elemző írása⁸, valamint Novák Attila elemzése, amely magyarországi jobb- és baloldali elitet egyaránt kritikával illette⁹. Novák Attila hasonló jellegű írásai egy másik olvasó felháborodását is kiváltották.

Egyéb észrevétel, vélemény címen az olvasóknak még lehetőséget adtunk egy rövid záró kommentár megtételére. A 195 főből 75 élt a lehetőséggel. Törzsközönségünkönkről lévén szó, nem meglepő, hogy a „Csak így tovább” válasz volt a leggyakoribb (8 esetben), további 13 esetben pedig más, dicsérő, buzdító üdvözlőt küldtek.

Mivel az e kérdésre érkezett válaszok igen sokfélék, nehéz belőlük a jellegzetes darabokat kiemelni. Álljon itt búcsúzóul néhány idézet:

„Az önök főszerkesztője sem tévedhetetlen, és nincs a zsebében a bölcsek köve sem.”

„A lap a múltban él.”

„A lap elsősorban a humán értelmiség egy részéhez szól. És egy erősen liberális beállítottságú, 30-45 közötti generációt képvisel.”

„Menj utadon és ne bándd, hogy mit beszélnek! – Karl Marx.”

„Szerintem az antiszemitizmus haszna, olyanok is zsidók lesznek, akik régebben nem voltak.”

„Ne menjen el a vallás irányába.”

„Kevesebb fontoskodó elemzést, több zsidó-izraeli irodalmat várok.”

„Rendszerezéssel kellene tenni, a rendszerváltás előtti zsidó vallási és szervezeti élet elemzését.”

„Többet írjanak Izraelről, hogy a Galutban is informálva legyünk.”

„Egy zsidó ne legyen rasszista semmilyen nép- vagy népcsoporttal szemben.”

„Az irodalmi rész bővebb is lehetne.”

„Ne csak a fővárosi entellektüelek szószólója legyen, ne csak hitközség-ellenességet sugalljon, még ha a vezetés sokszor kritikát is érdemel.”

„A szomszédos országok magyar nyelvű zsidóságáról (általában az ott élő zsidóságról) szeretnék többet tudni.”

„Talán az államnak kellene elosztani az „aranyvonat” kétmilliárd USD összegét? Célszerű lenne minden évben egyszer közölni az elrabolt zsidó vagyon értékét.”

„Kérem, továbbra is, határozottan foglaljanak állást.”

Ez utóbbi tanácsot feltétlenül megfogadjuk. Olvasóinkat biztosítjuk, hogy a továbbiakban is határozottan állást fogunk foglalni.

Gadó János

1 Szombat, 2000. március.

2 Szombat, 2000. március.

3 Szombat, 1999. január.

4 Szombat, 2000. február

5 Szombat, 1999. március

6 Hamis számlák a hitközségen I-IV. Szombat, 1998 április-december.

7 A magyar zsidóság nemzetközi megítélése rosszabb a kellenél. Interjú Tordai Péter Mazsihisz-elnökkel. Szombat, 1999. október.

8 Gadó János: Az első fecskék. Szombat, 1999. április.

9 Novák Attila: Vörös Budapest – Fekete Budapest. Szombat, 2000. október.

„Mondd, te kit választanál?”

„Miért legyek én transzvesztita, kiterítenek úgyis.
Miért ne legyek transzvesztita, kiterítenek úgyis”

(József Attila után, szabadon)

Remélem, hogy mire a lap megjelenik, a következő sorok már érvényüket veszítették. Ha **Terry Black** visszakapta a jogát, hogy felnevelje a kisfiát, akit több hivatal közös egyetértésével hivatalosan fogadott örökbe. Ez esetben most nyugodtan lapozzanak.

A cikk leadása (pillanatában november 9-én) azonban a helyzet még a következő:

Adva van egy férfi, akiről pszichológus, háziorvos, és gyámhatósági szakember külön és együtt megállapította, alkalmas a gyermeknevelésre. Ugyanezt a férfit megkereste egy család, hogy örökbe adja neki újszülött gyermekét (a pénzügyi mellékszálától most tekintsünk el). Az anya, az erre illetékes hivatal előtt, a férfi javára lemondott a gyerekéről, a közigazgatási hivatal szakembere ezt az akaratát érvényesítette. Az eredmény: egy elégedett család, egy boldog apa, és egy gyerek, akit minden jel szerint jó dolga lesz.

Persze, mint azt mindannyian tudjuk, a történetben ott a csavar, hogy a férfi transzvesztita, azaz olyan ember, aki bár fizikailag férfinek született, nőnek érzi magát. A bajt csak tetézi ahelyett, hogy titkolná, szívesen festi a körmét, imád kirakatokat nézni és anya szíve van, ezt mindenkinek kikürtöli.

És ekkor elszabadul a pokol.

Az ügyészség állatira résen van, és rögtön vizsgálatot indít, hogy újra kivizsgálassa, milyen alapon döntöttek úgy a szakemberek, hogy egy transzvesztita gyereket nevelhessen. A szociális és családügyi miniszter is vizsgálatot indít, hiszen ebben az országban szociális ügyekben ennél nagyobb baj elő nem fordulhat. És, hogy itt valami nincs rendjén, az kétségtelen. A gépezet tehát beindul.

Itt egy ember, akiről tudjuk, hogy nem olyanak született, mint a többség. De ez mind semmi. Vállalja, hogy olyan, amilyen. Ami örült nagy baj. Mert ahelyett, hogy behúzná fülét farkát,

hogy senki se vegye észre, nem a főáramban sodródik, kinyitja a száját. Sőt, küzd a jogaiért. És amikor győz, mert feketén-fehéren elismerik, hogy bár látszólag más, de valójában olyan, mint a többség: egészséges, lelkiileg rendben van, kiegyensúlyozott, szeretettel nevelne egy gyermeket, akkor hirtelen hibázik. Annyira örül, hogy győzelmét nagydobra veri. Ha kushadt volna, és csendben pelenkázna Danikát, akkor bizony senki se érezné meg a pelenka szagát. Így viszont mindenkinek elkezdett bűzlöni valami. Hogyan is fordulhatott elő, hogy egy ilyen alak boldogságához az állam asszisztáljon? Hogy elveszik-e a gyereket (aki hivatalosan az övé), azt még nem lehet tudni. De hogy megtörik, az már biztos. És ez már fél siker.

Csak a pontosság kedvéért idézem azokat a pszichológusokat és orvosokat, akik az elmúlt napokban mind elmondták, hogy attól, hogy valakit egy transzvesztita vagy egy homoszexuális nevel fel, még nem lesz sem ez, sem az. Mint ahogy a homoszexuálisok és a transzvesztiták is mind heteroszexuális családokban születtek.

Az internetes közvéleménykutatás szerint a megkérdezettek 64%-a úgy gondolja, hogy a minisztérium nem veheti el Terry Black gyerekét. Ez persze hamis eredmény, hiszen azok, akik az interneten szavaznak, tipikusan fiatal, nagyvárosi értelmiségiek. Ehhez képest a metróban, mellettem három, középkorú asszony felháborodottan vitatkozik arról, hogy a disznóság ott kezdődik, hogy megengedik, egy férfi gyereket nevelhessen. Mert, hogy nincs az a férfi, aki erre alkalmas lehetne. A trevira karidőben kapaszkodó hölgyek egyébként épp úgy gondolkodnak, mint a magyar családjogi bírók, tehát a társadalom legalább egyvalamiben egységes. Nincs szükség kérdésekre és nincs helye kétegyeseknek. A trevira a tuti.

Szegény Terry Black álmában sem

képzelte, hogy egyszer jelkép lesz. Pedig nehezen kerül el, mert nem sok futkos körülöttünk ebből a fajtából. Ha körülnézünk, tessék mondani, hány olyan embert ismerünk, aki karakánul vállal valamit? Egy elvet, ami nem divatos, egy pártot, ami nem trendi, egy stílust, ami ósdi? Akinek fontosak a hitek és az éppen elbukottak. Aki, ha kell, kiáll, mellé áll és végső esetben feláll. Aki demonstratív mellé ül és megveti azt, aki átül... De hát ez messzire vezet. Talán, mire Danika felnő, másképp lesz. De térjünk vissza a realitásokhoz.

Amennyiben a fenti történet csak a képzelet szüleménye lenne, a forgatókönyv író több végkifejlet között választhatna.

1. Csók és Könny

Hosszú küzdelem árán végül győz az igazság. Terry Black felneveli a kisfiát. Öreg éveire három egészséges unoka nagyapja lesz és boldogan élnek, amíg meg nem halnak.

2. Folytatásos teleregény

Terry Black idegösszeomlást kap, gyógykezelésre szorul. A pszichológus megállapítja, hogy mégsem alkalmas a gyermeknevelésre. Az engedélyt a megváltozott körülményekre való tekintettel simán visszavonják, a gyereket elveszik.

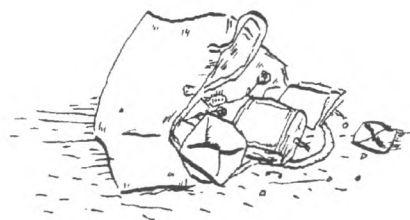
3. Magyar reality show

Terry Blacktól, a korábbi eljárás formai hibáira hivatkozva, elveszik a gyereket. Odaadják egy már régen gyermekre váró, meddő házaspárnak. Évek múlva derül ki, hogy a házaspárnak közös cége volt (példának okáért) a családügyi minisztérium egyik munkatársával, aki átjártotta nekik a gyereket.

Tessék választani!

Lugosi Viktória

Esztertáska

Az ősz beköszöntével, az ünnepek elmúltával jól esik felidézni a nyári emlékeket. Munkatársaink sokfelé jártak a nyáron, s így beszámolóikból megismerhetjük a moldáviai és a szlovéniai zsidó nők helyzetét, valamint beszámolót olvashatunk a ravensbrücki lágért feltáró női régésztaborról. Folytatjuk az októberi számban már érintett válás témakörét is, Wirth Judit a rabbinikus válást mutatja be női szemmel. Könyvismertetőnkben a híres politikusasszony, Golda Meir önéletírását mutatjuk be, amelyben politikai események mellett saját válását is elmeséli.

Évák Moldovában

Ülök a kisinyovi zsidó nőegylet, a Chava (Éva) egyik lelkes tagjával a táxiban, és körbejárjuk a kisinyovi zsidó intézményeket. A régi, cirill betűs utcatábla még kivehető az új névtábla: „ulica Habad Lubavics” mellett, ami – biztos, ami biztos – latin betűkkel is közli, hogy itt van az a „street”, ahol a lubavicsi zsinagóga működik – abban a városban, melynek lakossága 60%-ban zsidó volt az I. világháború idején, és ahol az a véres pogrom volt 1906-ban, amely nagymértékben hozzájárult az AJC (American Jewish Committee) megalapításához.

Kísérőnőmet, Larát kérdezem, mi a helyzet a mikvével, mire azt válaszolja: tekintve, hogy az apja lengyel zsidó, anyja lengyel, ő maga Kazahsztánban született a háború alatt, a férje viszont grúz, akitől elválva gyerekeken kívül, kettőben a kutyájával él – őt

nem érinti ez a kérdés. Ez a rövid élettörténet jól illusztrálja a most 14000 körülire becsült moldáviai zsidók életét.

Kísérőm meséli, hogy a válása után gondolkodott az *aliján*, de hát minden barátja itt, Kisinyovban él. A nála fiatalabb öccsét és főleg annak gyermekeit azonban már nem lehet itt tartani, beadták a papírjaikat. A zsidó népesség előregedése és a fiatalok elvándorlása a moldáviai zsidó közösség legnagyobb kihívása. Kevesen vannak olyanok, mint a Zsidó Közösségi Ház talpraesett, fiatal és angolul kiválóan beszélő munkatársa, Valeria, aki kérdésekre, hogy tervezi-e az *aliját*, azt felelte: „Valakinek kell segíteni ennek a szerencsétlen országnak!”.

Szerencsétlenségből valóban kijutott Európa azon részének, a most Moldáv Köztársaságnak nevezett területnek, amit földrajzilag Besszarábiának nevezhetünk, hiszen területén jelenleg is négyféle kisállam működik: a bulgárok lakta terület, a török kormány által támogatott ún. gagauz autonóm terület, a Transz-Dnyeszteri, főleg oroszok lakta terület – ahol nemcsak az Orosz Köztársaság legnagyobb európai hadserege állomásozik, hanem még ráadásul külön pénzt is nyomnak: a szuorovot –, és maga a moldáv terület, ami amúgy az állam maga. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a zsidó szervezetek főleg ál-

lami feladatokat látnak el: – külföldi pénzügyi támogatással – egészségügyi, oktatási és szociális intézményeket működtetnek.

Annál is érdekesebb a zsidó nőegylet működése, mert alapítói jelentős szakmai és társadalmi presztízzsel rendelkező, középkorú nők, akik megelégtették, hogy a pénzügyi támogatás az öregeknek megy, akik hamarosan meghalnak, valamint a fiataloknak, akik így is, úgy is elmennek, miközben *ők*, akik eldöntötték, hogy itt maradnak, nem kaptak semmilyen segítséget. Erre létrehozták az egyletet, az újságot, és a hitközség vezetőnőjének támogatásával – a híres irodalomtörténésszel, dr. Rita Kleimannal együtt – szervezkedni kezdtek. Sokat jelentett a hitközségi támogatás, és rengeteget Rita Kleimann hozzáállása. Kérésre bölcs mosolyával mesélte, mennyi energiájába került a főleg férfiakból álló hitközséget meggyőznie arról, hogy *ő nemcsak nő, hanem vezer is*, de mindezt úgy, hogy *ne fitogtassa túlzottan az erejét, mert akkor a férfiak „kinyírják”*. Ez az általa „női típusú” vezetési módszernek nevezett furfang jól működik, hiszen büszkén mutatja a virágzó zsidó intézményeket az óvodától és a pedagógusképzőtől a diák klubig vagy a nyugdíjas otthonig, ahova busszal hordják be a Kisinyov környékén élő idős zsidókat. Mivel erre, mint bármelyik más szolgáltatásra is, nagy az igény, van, akinek csak *csütörtöki szombat* jut, tudniillik akkor tartják meg neki a szertartást, amikor szabad buszkapacitás van.

Kleimann alapelve: „nem minden hagyomány jó hagyomány” és csendesen segíti a zsidó hagyomány átgondolását és megélését – *női szempontból*. És ebben az *Éváknak* nagy szerep jut, mint mindenhol máshol is, a holokauszt utáni Kelet-Európában.

Pető Andrea

Szerkesztők: Kuti Andrea (rovatvezető), Juhász Borbála, Pécsi Katalin, Pető Andrea, Sándor Mónika, Toronyi Zsuzsanna, Wirth Judit. E havi számunk szerkesztője: Pécsi Katalin. A szövegeket gondozta: Toronyi Zsuzsanna

Ina Kreft a szervezet titkára

Kishúgaink egy kis országban

Zsidó közösség Szlovéniában

A mai Szlovénia zsidósága osztozván az ország történetében, három különböző fejlődési utat járt be. Közép-Szlovénia (központja Ljubljana) a hegyvidékekkel, a Trianonig Magyarországhoz tartozó Muravidék (Prekmurje), és a tengerparti olasz rész a jugoszláv eszmét megvalósító egységes állam létrejöttéig más-más módon bánt zsidóságával. Ljubljánából például – összhangban Maximilánus német-római császár Steierföldre, Karintiára és később a Krajínára is kiterjesztett rendeletével – a keresztény kereskedők védelmében 1515-ben kitiltották az addig is csak a városfalon kívül megtelepedhető zsidókat. Emléküket két utcánév őrzi: a *Zidovska ulica* (Zsidó utca) és a *Zidovska stepenica* (Zsidólépcső). Ljubljana terjeszkedésével ma már ezek a kanyargós kis utcák is természetesen az ó-belváros részei. Zsidók újra csak a XIX. sz. végén jelentek meg a tartományi fővárosban, főként a magyar Murszombat (Murska Sobota) és Lendva (Lendava) felől. A második világháború alatt a közösség gyakorlatilag teljesen elpusztult, aki túlélte a holocaustot, gyakran titkolta származását, a hagyomány elveszett. Jugoszlávia széthullása után szomorú kényszerűségből frissült fel a szlovén főváros zsidósága, főleg a háború elől menekülő szarajevói zsidók által.

Ma Ljubljánában egy 120-130 fős (nőt, férfit egyaránt számon tartó és mintegy 200 csatolt taggal rendelkező) kulturális gyülekezet működik, egyelőre zsinagóga és rabbi nélkül, mely az idős *Roza Svarc* szervezte teadélutánokból nőtt ki. Egy fiatal lubavicsi rabbi utazik Triesztből ünnepek idején Ljubljánába, s mint hallottuk, „kedves és elnéző, amiért nem ismerik a hagyományt”.

Ina Kreft fiatal, csudaszép lány, a szervezet titkára. Vele beszélgetve is-

merkedtem a ljubljana zsidósággal. Ina története dióhéjban a szlovén zsidóság története is. Egy magyarul még picit értő zsidó nagymama, félzsidó értelmiségi szülők, akik egy tengerparti zsidó kulturális táborban találkoznak, a fiatal Kreft lányok, akik szeretnék eldönteni: „részük-e a zsidó identitás vagy sem”. Kamaszkoruk hátterében Jugoszlávia széthullása zajlik, és Magyarország nyújt lehetőséget arra, hogy az újjáéledő zágrábi, ljubljana, szarajevói és belgrádi zsidó kultúra iránt érdeklődők találkozhassanak. Ma is szeretettel emlegetik a szarvasi nyári táborokat. Ina szerint a kulturális szervezet: „Forradalmi dolgot csinálunk most. Oda építkezünk, ahol addig szinte semmi sem volt. Könyvekből tanuljuk meg a hagyományt, héber olvasóórákat tartunk. Nem tudom, mennyire nevezhetem magam vallásosnak, de kulturálisan mindenképpen oda tartozom.” Az „építkezés” egyre halad. Azelőtt még Triesztből kellett hozatni a kóser ünnepi ételeket, idén először tartottak saját kóser Peszachot. Szeretnének egy előadássorozatot, amit havonta felváltva tartana rabbi és laikus. Magyar előadókat is szívesen látnak.

A további érdeklődőknek a ljubljana zsidó közösség címe:

Judovska Skupnost Slovenije. Trzaska 2. 1000 Ljubljana Tel: (386-61)-2521-936

e-mail: JSS@siol.net

Juhász Borbála

Női tábor Ravensbrückben

Berlintől 90 km-re északra terül el az egykori ravensbrücki női koncentrációs tábor és a hozzá tartozó, nemrég felfedezett uckermarki fiatal lányok koncentrációs tábora.

A húszfős nemzetközi nőcsoport német, osztrák, spanyol, chilei és magyar tagjai a két hét alatt kedvük szerint háromféle munkában vehettek részt. Az első csoport – mivel a feltárandó objektum mára már erdős terület – némi fakitermelés után ásatási munkálatokat végzett, és végül láthatóvá tett egy, a leányok táborához tartozó, SS-ek által használt (valószínűleg) raktárhelyi-

séget. A második csoport egy az előző években feltárt 60 méter hosszú barakk alapjait és a hozzá vezető utat tisztította meg, és tette látogathatóvá a területet. A harmadik csoport pedig 30 olyan önállóan megtervezett és elkészített eligazító- és információs táblát helyezett ki a környező utak elágazásaihoz, amely segít a tájékozódásban és több nyelven – köztük magyarul is – röviden ismerteti a látnivalókat.

A legmeghatározóbb élmény az a néhány nap volt, mikor túlélők látogattak el hozzánk. Pillanatok alatt megéreztek, hogy mindaz a szörnyűség,

amit eddig csak könyvekből és filmekből tudhattunk erről a témáról, sokkal sokrétűbb és személyesebb, minden egyes elszenvedőjének egy kicsit más és más. A cseh származású, Ausztriában élő Irma Trtsak 25-28 éves koráig raboskodott a táborban, s a lágerhez tartozó Siemens gyárban, ahol a foglyok napi huszonnégy óras beszédtilalom mellett kényszermunkát végeztek, s „hogyan homokszemeket szórjon a háború gépezetébe” zsíros kézzel fogdosta össze és tette tönkre a tekercselendő reléket. Akit ilyen ellenálláson rajtakaptak, rögtön kivégezték. Celja Stojka szintén Ausztriából jött, s elmondása szerint az azonnali haláltól az mentette meg, hogy anyja 10 éves létére idősebbnek maszkírozta, s így „16 évesen” már munkaképességnek számított.

1939-45-ig 132 000 zsidó, roma, politikailag kifogásolt, emigráns, a szóra-kozhelyeken a feketék swing zenéjére mulató, jehova tanúja, leszbikus, aszociálisnak minősített és a nemzeti-

szocialista normáknak bármilyen tekintetben ellentmondó nőt hurcoltak el a ravensbrücki lágerbe.

A ravensbrücki emlékpark vezetőse nagy hangsúlyt fektet a túlélőkkel való kapcsolattartásra, és rendszeresen meghívja őket. Az antifasiszta szemléletmód továbbvitele érdekében iskolai csoportoknak tartanak foglalkozásokat, beszélnek nekik a törtétekről. Közreműködnek a feltáró munkálatokat végző civil csoportok szervezésében is. Az emlékparkhoz soknyelvű, tematikus könyvtár, és folyamatosan gyarapodó dokumentumgyűjtemény tartozik.

Semmihez sem fogható, meghatározó élmény volt ez a két hét. Mi, magyar résztvevők megtapasztalhattuk azt, hogy hogyan lehet közös erővel, diktafonnal, kamerával, ötletekkel, szervezéssel, csákánnyal, ásóval meghallgatni, rögzíteni és, ha éppen onnan kell, a föld alól is kiásni a nők történelmét.

Senki sem kételkedett bennünk...

Rózsa Judit

„Miben különbözik ez a válás a többi válástól?”

A válás nem túl hálás téma: általában még beszélni sem szeretünk róla. Gondolják csak meg, kedves olvasók, mennyiszor hallunk nosztalgikus élménybeszámolókat az esküvőkről, az előkészületekről, a vendégek számáról, a meghívók kiküldése körüli izgalmakról! Ki beszél azonban a válásáról? A nyelvnek különféle szavai vannak arra, hogy ezt a kérdést röviden elrendezzük, afféle kódok, amelyek arra szolgálnak, hogy egy szóban egy egész történetet elmondhassunk. „*Kulturáltan, intelligensen váltak*”; ez nagyjából azt jelenti, hogy a felek nem tépték szét egymást, nem ugrottak egymás torkának a válóperen, sőt, talán előtte, és utána sem – de ha mégis, ezt ügyesen leplezték. Nem kell kifejtetni, mindenki megnyugodva veszi tudomásul, hogy „ezeknél itt nem lesz baj” és kicsit mindenki hálás is ezért. „*Csúnya válásuk volt*” mondjuk másoktól; ez valószínűleg egy egész hosszú történetet takar, az elhúzódozó vagyoni és gyerekelhelyezési vi-

*A zsidó jog azért
érdekes, mert együtt
találhatók meg benne
az egyenlőség,
és az elnyomás
szabályai, éppúgy élnek
benne a báromezer éves,
mint a néhány száz
éves előírások.*

táktól a brutalitásig, bántalmazásig, végig bármi lehet mögötte.

Miben különbözik a zsidó válás egy polgári válástól?

A nők számára nagyon is sokban. A polgári törvénykönyvek szerint a válófelek azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek. Persze a gyakorlat ezt is „ármajta”, mint annyi mást: a

„család összetartását” szinte minden kultúra a nők akár erőszakos házasságban tartásával is igyekszik megvalósítani – persze főként jogon kívüli eszközökkel. A zsidó törvények nem álszentek: nálunk a házasság olyan, mint egy „polgári társaság”, létrehozása szerződéssel történik. A zsidó törvényeknek tehát elvileg minden lehetőségük megvolna arra, hogy e szerződés felbontását, mint egy „polgári társaság” megszüntetését, bármelyik fél akaratából, vagy szerződésszegése miatt egyszerűen kimondja.

A család azonban soha nem volt polgári társaság. Különböző ideológiák különbözőképpen határozzák meg, hogy mi is a család, de az mára egyértelműnek tűnik, hogy a *manapság családnak elfogadott egység egyik legfontosabb feladata a patriarchális hatalmi- és erőviszonyok fenntartása*. Elsősorban itt tanuljuk meg, hogy kinek milyen jogai és lehetőségei vannak a társadalomban, attól függően, hogy fiatal, felnőtt vagy öreg, lány vagy fiú, nő vagy férfi, olyan munkát végez, amiért fizetnek, vagy olyat, amiért nem, egészséges vagy beteg, fizikailag erősebb vagy gyengébb, tud-e olvasni vagy sem stb. *A társadalom tehát nem mondhat le egykönnyen ennek a nevelőműhelynek a fenntartásáról.* A patriarchális társadalmi berendezkedés érdekében nem válthatják fel, például a családot egyenlőségen alapuló kisebb-nagyobb közösségek, mint ahogy nem nézik jó szemmel általában a kultúrák, társadalmi osztályok „túlzott” keveredését, vagy az azonos neműek családalapítását sem, mert ezek mind veszélyeztetik a kialakult erőviszonyokat.

A válás tehát korántsem két ember magányügye a társadalom számára. Egy-egy válás – kívülről, a társadalom szempontjából tekintve – megrengeti azokat az alapokat, amelyekre a jelenleg ismert kultúrák túlnyomó többsége épül: a munka, a jogok és kötelezettségek, az anyagi javak, a politikai és magánhatalom korántsem egyenlő elosztásának rendszerét. Ezért *minden jog igyekszik a válást megnehezíteni*, egyik nyíltabban, másik burkoltabban. Amelyik nyíltabban, annál könnyebben *tetten érhető a nőkkel szembeni következetes diszkrimináció*, amelyik burkoltabban, az inkább a gyakorlatot igyekszik úgy alakítani, hogy a *nők tényleges jogérvényesítése mégse valósulhasson meg*.

A zsidó jog azért érdekes, mert együtt találhatók meg benne az egyenlőség, és az elnyomás szabályai, éppúgy élnek benne a háromezer éves, mint a néhány száz éves előírások. Hosszú történelme során dinamikusan fejlődő, élő, változó jog volt a miénk, és az ma is. Eredetileg is írott szabályi később leírtakkal egészültek ki, így az eredeti egyenlőtlenséget – így pl. a *get*-adás egyoldalú jogosultságát – gondolkodó rabbik tanításai nyomán egészítették ki a „végrehajtási rendeletek”, amelyek a nőknek is kívántak bizonyos jogokat juttatni. Itt is, mint a többi törvény esetében, a végrehajtás nagyban a végrehajtákon múlt. Ami nincs kodifikálva, az egyéni jóindulat kérdése. Itt is, mint annyi más jogban, *ma már tudhatjuk, hogy nem től elrendelt nehézségekkel, hanem a férfiak által kialakított diszkriminatív gyakorlat mesterséges akadályaival állunk szemben.* És ebben is, mint annyi más kérdésben, a feminista mozgalmaknak köszönhető, hogy egyáltalán előásódnak azok az írott szabályok, amelyek az egyenlő jogokat tartalmazzák, és amelyekre akár a rabbinikus bíróságokon is joggal lehet hivatkozni.

De a zsidó válás még ma is a férfiak világa. Az először való nem sokat tudhat arról, hogy mi is vár rá, ha besétál a rabbinátusok, hitközségek súlyos ajtaján. Az eljárásról talán maguk a rabbik sem szívesen beszélnek. Nem is csoda: ha egy nő érdeklődik, talán kellemetlen lenne neki elmondani, hogy egy olyan eseményen kell majd részt vennie, amely ugyan az ő életéről is kellene, hogy szóljon, de jobb, ha felkészül, hogy ő csupán statiszta lesz. A férjén kívül jelen lesz még számos másik férfi, rabbik, tanúk, írnok és ki tudja, még ki, csupa sötét ruhába öltözött komoly ember, akik – vele ellenében – mind tudják, hogy mit kell csinálni. A nőnek kétszer-háromszor kell összesen megszólalnia, egy-egy szó erejéig (már ha egyébként minden rendben van a válófelekkel, nincs vita és van közös megegyezés): *igen, nincs, igen.* (*El akarok válni, nincs tudomásom ezt akadályozó tényezőről, elfogadom a válólevelet.*) A procedúrát az eseményekkel egyidőben „magyarazzák” a rabbik, tehát jó odafigyelni, nehogy lemaradjon valamiről a válni szándékozó. Aztán a férfiak sűrűn forogni kezdenek: meg kell írni a ge-

tet, szépen, hogy ne legyen benne egy hiba sem, különben nem érvényes. Ha a tanult írnok elrontja, újra kell kezdeni. Éppen úgy, mint a Tórát. Ha a papírtekercs elkészül, a sürgő-forgó férfiak újra összegyülekeznek, hívják a feleket is: a felszabadított feleség átveheti az írást. Bizonyos helyzetekben ez talán jobb is így: nem kell sokat beszélni, nincsenek érzelmek, nincs bonyodalom. Ám a válások nagy része nem egyszerű. A válni szándékozó nő számára ebben a férfivilágban részletezni, megindokolni, elfogadtatni, megértetni, tudomásul vétetni, hogy őt igenis el kell választani a férjétől,

akkor is, ha a férje esetleg nem akarja, gyakran szinte lehetetlen.

A zsidó válásról tehát éppenséggel nem mondható el, hogy nőbarát volna. Férfiközeg, melyben a nőknek még akkor is alig van mozgásteret, ha maga a válás már nem „csúnya”. Az emberi jogok éppen olyanok, mint a Tóra: ahogyan az alaptörvények betartását biztosítandó évszázadok tudós férfiai kiépítették a *geder haTorát*, a Tóra szabályai köré vont újabb és újabb szabályokat, a nők jogait éppen úgy sokszoros védelemmel kell körülbástyázni ahhoz, hogy érvényesülhessenek.

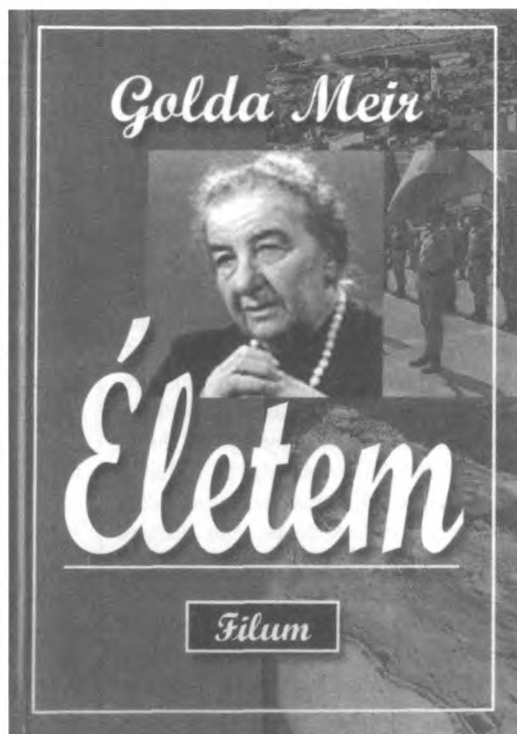
Wirth Judit

Golda Meir: Életem

(Filum, Budapest, 2000. 478 oldal, 2400 Ft.)

Ha a nőket támogató politikaelmélet jegyében a kvótáról, tehát a nők számarányának növekedését a parlamentben intézményesen segítő politikáról beszélek, a vitapartnerek, akik legtöbb esetben férfiak, azzal szoktak érvelni, hogy például se Margaret Thatchemek, se Golda Meirnek nem volt szüksége kvótára, mégis milyen fontos pozícióba kerültek – pedig nem is voltak feministák.

Valóban, a feminizmus igen távol állt Golda Meirtől, akinek 1975-ben megjelent emlékirata most jutott el a magyar olvasóhoz. Sajnos igen nehézkes, pontatlan fordítással, a szerkesztői gondosság minden jele nélkül. Az olvasónak azonnal feltűnhet, hogy az önéletrajz hősnőjét nem a Szovjetunió izraeli nagykövétének nevezték ki (p. 16.) és hogy ha a kötet egyetlen (!) szerkesztői lábjegyzetében a 20. oldalon az szerepel, hogy Herzl 1904-ben halt meg, akkor a 21. oldalon Herzl halálát gyászolva két éves fekete ruha viselési fogadalmat tett Golda Meir nem 1904 nyaráig hordhatta a gyászt. A kötet szövege így nehezen olvasható, és nemcsak azért, mert Golda Meir maga ahhoz szokott, hogy pontos és lényegretörő utasításokat és érthető beszédekert írjon. Az emlékirat így nem dicsekedhet sem szép-

írói erényekkel, sem önróniával – ami pedig igazán olvasmányossá tehet egy önéletrajzot, hanem a sok tükörfordítás és értelmetlenség okán is nehezen olvasható. Sokat töprenghetünk például azon, hogy vajon mit akart a szociálisan igen érzékeny Golda Meir mondani, mikor megállapította, hogy az Izraelben kialakult társadalmi különbségeknek „semmi köze sincs a nemzeti kapacitásunkhoz”. (p. 411.)

A kiadónak még egy rövid értékelő bevezetőre vagy utósórára se futotta a

kevés hazai cionizmus szakértő valamelyikének a tollából. Ez hiba volt, mert ő talán észrevette volna, hogy a cionista kongresszusokat nem Genovában, hanem Genfben tartották az 1930-as években. Ezen túlmenően: az önéletrajz műfaji sajátja, hogy a szerző a saját magáról kialakítandó történelmi önkép öngazolásai miatt *életének eseményeit torzítja, elhallgatja*. Különösen igaz ez Golda Meirre, aki egy állandóan háborúban álló ország teljhatalmú miniszterelnöki posztjának betöltése után nem sokkal fogott bele életének visszamenőleges rekonstrukciójába, válogatva a számára fontos és leírható elemek között. Így például részletesen megismerjük afrikai útján egy törzsi beavatási szertartás minden részletét, de nem említi az izraeli-délafrikai atomprogramot, melynek kidolgozásában orosz-lánrésze volt. A bevezető talán jobban eligazított volna az izraeli belpolitikai élet Magyarországon nem annyira közismert útvesztőiben is.

De ki is volt Golda Meir, akit kabinetje „az egyetlen férfitagjának” nevezett *Ben Gurion*, akárcsak kortársai közül *Slachta Margitot* vagy *Kéthly Annát* a magyar férfi politikusok? 1898-ban született az oroszországi Pinszkben valóságos és igen szegény ortodox családban, Golde Mabovics néven. Könyvének egyik szépirodalmi igénnyel megírt része életének ezt a korszakát öleli fel, mikor leírja a steti-élet borzalmait, és síkra száll a később kialakított steti-romantika ellen. A szegénység elől Amerikába költözik a család, de nővére, *Sejne* már Ukrajnában bekapcsolódott a cionista szervezkedésbe – az addigra amerikai munkavállalás miatt apa nélkül maradt család rémületére, s kétségbe ejtve a kozák zaklatásoktól is teljes joggal aggódó édesanyját. Aztán a család az édesapát követve az Újvilágba költözött. *Milwaukee*-ben folytatták a politizálást, és a Bund törekvéseivel szemben a Poale Cion tagjaiként radikális megoldást kerestek a zsidóság életének megjavítására. Ez pedig az ekkor még angol fennhatóság alatt álló Palesztinában Izrael államának megalapítása volt. A közben férjhez ment Golda Meir pedig egész életét a herzi utópia megvalósításának szentelte.

Golda Meir a „Nagy Generációhoz” tartozott, hiszen szülei és nővére házában aktív politizálás folyt, ahol megismerkedett a későbbi izraeli politikai vezérkar krémjével. Habár férje igencsak

habozott, felesége nyomására hamarosan ott találjuk a Meir házaspárt Palesztinában, ahol először kibucban élnek. Ugyan Golda a kibucot olyan közösségnek tekintette, ahol az embereket nem az elvégzett munkájuk, vagy a munka minősége alapján fogadják el, és lehetnek részei a közösségnek, hanem aszerint, hogy emberi lényekként milyen belső értékeik vannak.” (p. 88.) – mégis a kibucot vezetett a házaspár elhidegüléséhez, majd válásához. A férj, Morris Meirson nem szerette volna, ha gyerekeik kibucban nőnek fel, és ezért elhagyták a kibucot, mielőtt gyerekeik még megszülettek volna. Házasságuk ezután elhidegült, és Golda Meir igen plasztikusan írja le egy politikus, dolgozó nő küzdelmeit az anyaság feladatával, mely nem sokban különbözik bármely hasonló helyzetű nő küzdelmeitől bárhol a világon. Csak éppen Golda Meir fontos politikai pozíciókat töltött be ezalatt, mint a nőszövetség vezetője, a függetlenség kikiáltása után munkaügyi miniszter, külügyminiszter és végül miniszterelnök.

Emlékiratában Golda Meir nem „lelkizik”, világos, hogy minden tétével elégedett, és nézetei semmit sem változtak az izraeli politikai életben eltöltött hosszú évtizedek alatt sem. Kevés önreflexív megjegyzéséből következtethünk életvezetési stratégiájára: „Ám a közéleti hivatal viselőik egyik büntetése az, hogy az ember bizonyos mértékben elveszíti az arányérzékét.” (p. 247.) Ez az arányérzék hiányzik az életrajzból. Betekintést enged ugyan egy olyan világba – az angolok megszállta Palesztina mindennapjaiba vagy a hatnapos háború fordulataiba – melyek rendkívül érdekesek, de Golda Meirről magáról keveset tudunk meg. Talán, mert nincs is mit megtudni egy olyan politikusnőről, aki egyetlen hobbijának azt írja le, hogy erkélyéről szívesen nézte a tengert? A kérdés megválaszolásához azonban vissza kell kanyarodnunk a bevezetőben említett kritikához, és fel kell tennünk a kérdést: *mi volt Golda Meir viszonya a nőkérdéshez és a feminizmushoz?* Nyomonkövethetőek-e az életrajzban, hogy melyik korszakában hogyan határozta meg saját identitását Golda Meir? Egyáltalán, *hogyan kerülhetett nő vezető politikai pozícióba* – egy olyan országban, ahol férfi nem is érinthet meg nőt?

A választ a *cionizmus vallástalanságában* kell keresnünk, hiszen Golda

Meir csak szülői fenyegetés hatására volt hajlandó beállni a *hupa* alá. Viszont, mikor a jeruzsálemi, főpolgármesteri megválasztását a vallásos pártok éppen azzal az érveléssel torpedózták meg, hogy nő nem lehet polgármester, ő ebben „csak” jobboldali politikai mesterkedést látott, mely a számára biztosan ismert jobb jövő elérését csupán időlegesen hátráltathatja.

A feminizmus Golda Meir számára egyenlő a 68-as, amerikai, fehér középosztály feminizmusával, és abból jogosan *hiányolja a radikális szociális programot*. Számára természetes, hogy a *„nőket természetesen minden téren ugyanolyan elbánásban kell illetni, mint a férfiakat”* (p. 117.). Abban tehát igazolja a Golda Meir példájával érvelő antifeministákat a szerző, hogy „egész életében férfikkal éltem és dolgoztam együtt, de női mivoltom soha semmiben nem akadályozott.” (p. 117.) Ugyanakkor megállapítja: „a dolgozó anyáknak pedig, akik mellett nem áll támogatóként gyerekeiknek apja, háromszor olyan nehéz az életük, mint bármely férfinak, akivel találkoztam.” De ennek feloldására szerinte csakis a kibuc alkalmas, hiszen ott valósul meg a teljes munkamegosztás – ám a saját életében éppen ez nem működött!

Az életrajz szép példája annak az írásnak, amit a *„társadalmi nemek alapján kialakult egyenlőtlenségekkel kapcsolatos érzéketlenség”* (gender blind) fogalmával írhatunk le. Noha a szerző világosan és pontosan látja a nőkre nehezedő társadalmi, vallási terheket, melyeknek maga is szenvedő részese volt, saját tapasztalatát nem képes beismerni, és összekötni az elnyomással kapcsolatos elméletekkel.

A Szovjetunióról is kevés szó esik a könyvben, és főleg arról nem szól, hogy a rendszer Bund iránti gyűlölete hogyan alakult át a szovjet vezetés nagyszámú zsidó tagja iránt érzett megvetéssé. Hiszen Golda Meir egész életét a forradalmi utópia határozta meg: a független, erős Izrael állam létrehozása. Szerencsés volt, hogy láthatta és harcolhatott érte, mert „ragaszkodott az utópiához”. Emlékirata egy harcos és kérelhetetlen forradalmár írása, aki magának sem vallotta be, hogy egy másik forradalom megharcolását – a vele egy időben, a Szovjetunióban működő elvtársnőihez hasonlóan –, elmulasztotta.

Pető Andrea

Zsidóság és Krisna-tudat Magyarországon

Néhány évvel ezelőtt figyelemre méltó könyv jelent meg az Egyesült Államokban **Om Shalom Zsidóság és Krisna-tudat** címmel (New York, Folk Books, 1990). A kötet **Jacob N. Shimmel** beszélgetéseit tartalmazza **Satyaraja dasa Adhikarival**, aki a hazánkban is ismert Krisna-tudatú mozgalom egyik zsidó származású tagja. Párbeszédük a legkülönbözőbb témákat érinti **Majmonidész**től kezdve a kósersáig, és közben természetesen sok szó esik arról, mit jelent Satyaraja számára a saját zsidósága, miért választotta a Krisna-tudatot ahelyett, hogy a zsidóságot folytatta volna.

A könyv bevezetőjét Satyaraja (polgári nevén **Steven Rosen**) édesanyja írta, s ebben arról vall, mi motiválhatta, s ő maga hogyan fogadta fia döntését. „Bár nem vagyok vallásos zsidó, büszke vagyok a családom zsidó hagyományaira. Képzeltetik, hogy mikor tizenhét évvel ezelőtt a fiam, Steven (azaz Satyaraja dasa) bejelentette, hogy csatlakozik a Hare Krisna mozgalomhoz, megdöbbentem és felháborodtam. Mit találhat olyan vonzónak a „Hare Krisnában”, amit a saját vallásában, a zsidóságban, nem talált meg? (...) De a kezdeti számos aggodalmam és kétségeim ellenére ma, tizenhét évvel később, azt látom, hogy a fiam boldog, egészséges és kiegyensúlyozott.”

Mindez felkeltheti az ember érdeklődését az iránt, vajon a magyarországi Krisna-hívők között is vannak-e zsidó származásúak, s ha igen, kötődnek-e valamilyen formában a zsidósághoz, megőrzik-e zsidó identitásukat, vannak-e közöttük, akik vallásos közegeből származnak, és hogyan fogadja döntésüket a család. Egyáltalán, miben hisznek ezek a fiatalok, akikről a legtöbbben annyit tudunk, hogy időnként furcsa ruhában énekelnek és táncolnak, vagy könyvet árulnak az utcán?

A Magyarországi Krisna-Tudatú Hívők Közössége 1989 óta bejegyzett kisegy-

*Vajon a magyarországi
Krisna-hívők között is
vannak-e zsidó
származásúak, s ha
igen, kötődnek-e
valamilyen formában
a zsidósághoz,
megőrzik-e zsidó
identitásukat, vannak-e
közöttük, akik vallásos
közegeből származnak,
és hogyan fogadja
döntésüket a család.*

ház, a tagok száma (az 1 %-os adófelajánlások alapján) öt-hatezerre tehető. A „krisnások”, az egyetlen Istent imádják, csak nem Allahnak vagy Adonájnak, hanem Krisnának nevezik Őt. Valásuk középpontjában az Istennek végzett szeretetteljes szolgálat, az ún. *bhakti* áll. Életüket négy fő elv szabályozza: 1. Laktovegetáriánusok, azaz nem esznek húst, halat és tojást (tejterméket igen); 2. Tartózkodnak a kábító- és mámorítószerek fogyasztásától (tehát nem dohányoznak, nem kábítószereznek, nem isznak alkoholt és kávé); 3. Nem játszanak szerencsejátékot; 4. Szexuális életet csak házasságon belül, kizárólag gyermeknemzés céljából élnek. Megpróbálják az ősi indiai kultúrát, az ún. védikus (= a Védák előírásai alapuló) kultúrát mindennapjaikba átültetni, aszerint élni – nem azért, mint-

ha indiaiak akarnának lenni, hanem ezt mindannyiuk közös örökségének, egy helyhez és időhöz nem kötött, örök lelki kultúrának tartják.

A közösségben való rövid kérédezősködés után kiderül, hogy a tagok között zsidó származásúak is vannak. Sikerült néhány ilyen hívőt megkérnünk, hogy beszéljenek nekünk arról, mit jelent számukra a zsidóság.

Az első beszélgetést **J. S.**-sel folytattam, aki tíz éve a Magyarországi Krisna-Tudatú Hívők Közösségének a tagja.

J.S.: Amikor feltettem a kérdést, hogy mit jelent számomra zsidónak lenni, egy könyv jutott eszembe, amit nemrég olvastam, **Joseph Hellernek** a *Gold a mennybe megy* című könyve. Ez arról szól, hogy a főhőst felkérlik, írjon „a zsidó lét lényegéről” – ő pedig rájön, hogy nem tud semmit a zsidó lét élményéről, mert szinte az egész életét zsidók között töltötte. Ez jutott eszembe, csak sajnos ellenkező előjellel, hogy én sem tudok semmit arról, milyen zsidónak lenni. Próbálok keresgélni, hogy mégis mit jelenthet a zsidó lét élménye, de annyira nem zsidó környezetben nőttem fel – mondhatom, hogy sajnálatosan –, gondolkozhattunk azon, hogy mi lett volna, ha másképp történik, de hát sajnos így történt.

– Ezek szerint a családot egyáltalán nem volt vallásos?

– Nem, a közeli családom, a szüleim egyáltalán nem, sőt talán a nagyszüleim sem. Bár ezzel kapcsolatban van egy érdekes élményem: megtaláltuk a nagyapám naplóját, amit a munkaszolgálatban írt, és ott minden bejegyzésnek a végén van egy hatágú csillag, egy „I” betű és az, hogy „köszönöm!”. Ez engem annyira meghatott, hogy mindeért Istennek adott hálát.

– És kulturálisan mennyire kötődtek a zsidósághoz?

– Ez az, amit talán a legjobban sajnállok, hogy ebből, úgy érzem, kimarad-

tam. Sokáig nem is tudtam róla, hogy zsidó származású vagyok, tizenhat-tizenhét éves koromban kezdtem el bön-gészni a családi fényképeket, iratokat, és akkor jöttem rá. Mindenképpen érdekel a zsidóság, de a neveltetésem miatt, úgy érzem, nem jelent számomra annyit, mint amennyit kéne jelentenie.

– Te úgy tapasztaltad, hogy a Krisna-tudatú mozgalomban nagyobb a zsidó származásúak aránya, mint egyébként a magyar társadalomban?

– Azt hiszem, sokan gondolják, hogy igen, de ha statisztikát készítenénk, akkor nem hiszem, hogy ez derülne ki. Néhány éve **Kamarás István** vallásszociológus felmérést végzett a közösségben, és akkor a válaszolók egy-két százaléka mondta, hogy zsidó vallású volt, mielőtt a Krisna-tudathoz csatlakozott. Biztosan vannak néhányan, akiknek a családjá már kereszténynek vallja magát, néhányan pedig talán nem is tudják magukról, hogy zsidó származásúak. Egyébként Kamarásnak a rólunk írt könyvében olvastam, hogy egy, az 1970-es években, Amerikában készült statisztika szerint a mozgalom első nemzedékének öt százaléka volt eredetileg zsidó vallású.

– A zsidó származású hívők alkotnak valamilyen szempontból elkülönült csoportot?

– Mikor felmerült ez a téma, kérdezősködtem, hogy hátha van ilyen klikk, csak én maradtam ki belőle, de nem. Az egyházon belül ezt nem tartják számon, sem pozitívan, sem negatívan. A mi vallásunk azt tanítja, hogy minden élőlény örök lélek, és a léleknek nincs kora, nincs neme, tehát eredetileg nem vagyunk sem nők, sem férfiak, sem magyarok, sem zsidók vagy nem zsidók. Mi ezt a filozófiát megpróbáljuk beépíteni az életünkbe. Ugyanakkor azt valljuk, hogy meg kell felelnünk az adott társadalomban betöltött szerepünknek, például, ha nőnek születünk, akkor bizonyos meghatározott női szerepeket kell betöltenünk. Ugyanez igaz lehet a zsidóságra is. A mi vallásunk minden más hiteles vallási tradíciót egyenrangúnak tart, tehát ha valaki vallásos zsidó családba születik, és úgy érzi, hogy a zsidó valláson keresztül tudja megközelíteni Istent, azt mi ugyanolyan jónak tartjuk, mintha Krisna-hívő lenne. Vallástalan családba születtem, és a Krisna-tudatú közösséget választottam.

– Tudják egyáltalán a közösségen belül, hogy ki zsidó és ki nem?

– Igen, azt gondolom, hogy tudják. A saját esetemből kiindulva: tőlem többen megkérdezték már, hogy zsidó vagyok-e, és ilyenkor persze azt válaszolom, hogy igen. Nem hirdetem, de nem is tagadom le. Többnyire olyanok kérdezték meg, akik szintén zsidók, és elég értelmes emberek, tehát ez a kérdés többnyire egy-egy nagyon nyitott beszélgetéshez vezetett. Nekem nem volt rossz tapasztalatom ezzel kapcsolatban.

– Mit gondolsz, befolyásolt-e a származásod abban, hogy a Krisna-tudathoz csatlakoztál?

– Ezzel kapcsolatban is olvastam nemrég valamit, a *Jud Süssben, Feuchtwangertől*. Ki is írtam magamnak ezt az idézetet. Így hangzik: „Napkelet és napnyugat találkozásánál fekszik egy icipici föld, Kánaán földje. (...) Ahol Kelet és Nyugat útjai metszik egymást, ott fekszik Jeruzsálem városa, ott magasodik Sion vára. És a zsidók, amikor Izrael Istenéhez, az egyetlen, mindenek fölött való Úrhoz imádkoznak, (...) Jeruzsálem városa, Sion vára felé fordulnak. Napnyugat felől örökös, vad hullámlás verdesi Kánaánt, az élet, a személység utáni szomjúhozás, a tevékenység, az örömök, a hatalom utáni vágy hullámai. (...) Kelet felől azonban édes, szelíd bölcsesség hangja csendül, (...) nem szabad semminek ellene szegülnünk (...) mindenről le kell mondanunk. És ez a szelíd, örök hullám fel-fut napkelet felől Kánaán partjaira.”

T.H. szintén mintegy tíz éve tagja a közösségnek, ma szerzetes. Elsőként tőle is azt próbáltam megtudni, vajon vallásos zsidó családból származik-e?

– Nem. Őseim csak generációkkal ezelőtt jártak zsinagóga közelében.

– Kaptál-e – ha nem is vallási, de kulturális szempontból – „zsidó nevelést”, vannak-e zsidó barátaid?

– Kiskoromban apukám a Híradót nézve mindig szurkolt Izraelnek, de olyan öntudattal, hogy akkoriban teljesen megdöbbentett. Körülbelül ennyi a gyermekkori emlékem. Mint Krisna-hívő, egyre jobban kezdett érdekelni a múlt, így ma már egész sokat tudok. Az *Ábrahám öröksége* című könyv volt rám nagyon nagy hatással, és sok zsidó ismerősöm van.

– Miért a Krisna-tudatot választottad vallásodul?

– Mert radikálisan meg akartam tisztítani az életemet, vagyis minden rossz emberi tulajdonságot fel akartam magamban számolni, minél rövidebb idő alatt. Otthon igen sok keleti tárgyú könyvünk volt, és mivel amúgy is „mindenevő” voltam, egész könyvespolcokat „olvastam le”. Ezek az olvasmányélmények (**Germanus Gyula, Stein Aurél, Téchy Olivér, Sven Hedin**, stb.) nyomán megtetszett a Kelet, a keleti ember szellemisége, akiknek a számára a spirituális alaphangulat, mondhatni evidencia. A Krisna-hit emellett talán egyfajta menedék is volt számomra, ahol képességeimet kibontakoztathatom. Van egy alapelvem, mely szerint csak annak az emberi életnek van értelme, melyben képességeinket maximálisan kibontakoztatjuk. A Krisna-vallás keretei között erre nagyszerű lehetőség van.

– Hogyan viszonyult családod a döntésedhez?

– Mivel 14 évesen már jógázni kezdtem, harcművészetet tanultam és korán vegetáriánus lettem, a család idejekorán tudott akklimatizálódni egyéni útjaimhoz. Kicsit megviselte őket templomba költözésem (szerzetestanulónak állásom), de aztán megbékéltek. Ma kiváló a kapcsolatunk.

– A krisnás közösségen belül tapasztaltál-e egyfajta összetartást a zsidó származású személyek között?

– Van egyfajta láthatatlan „te is” típusú összekacsintás, ami azonban ritkán nyilvánul meg ténylegesen cselekedetekben, például tényleges segítségben.

– Részt veszel-e zsidó rendezvényeken, vallási ünnepeken?

– Nem, ünnepeken soha nem veszek részt. Egyszer-kétszer voltam zsinagógában, de a folyamatos *smúzolás*, még ha nagyon vicces is zavar. Én templomba a lelkeség megéléseért megyek, és csak másodsorban a társadalmi érintkezés miatt. Korábbi zsidó tárgyú olvasmányaimban is csak néha-néha tudtam felfedezni ilyen lelkületű „cadikokat”. Talán emiatt a lelki „éhenmaradottság” miatt fordulnak sokan a keleti vallások felé.

G.G. még az egyház formális megalapítása előtti időkben, tízennégy éve csatlakozott a Krisna-tudathoz.

– Ha nem is volt a családod vallásos, de kulturálisan befolyásolt-e olyan irányban, aminek köszönhetően később krisnás lettél?

– Kulturálisan engem nem igazán befolyásolt; maga az emberi szenvedés volt az, ami nagyon mélyen érintett már gyerekkoromban is. Úgy érzem, ehhez hozzájárult az, hogy a nagyapám megjárta a koncentrációs tábor, és erről később sokat hallottam, valahogy „benn volt a levegőben”. Ez engem nagyon megrázott, alapvetően az emberi szenvedés indította el bennem a vallás iránti érdeklődést. Egészen más kérdés, hogy már kisgyerekként India iránt éreztem vonzódást, indológus akartam lenni.

A baráti köröm nagy része ugyan zsidókból állt, de egyikük sem volt vallásos, és ilyesmiről soha nem beszélgettünk. Nekem az a tapasztalatom, hogy az asszimilált zsidók abban az időben nem nagyon beszélgettek a zsidóságukról. A barátaim szülei sem beszéltek erről soha, pedig a legjobb barátnőmnek az édesapja megjárta a koncentrációs tábor. Ő azért elmesélte nekünk, hogy milyen is volt az.

– **Hogyan fogadták a szüleid, hogy csatlakoztál a krisnás közösséghez?**

– Ez őket annyira nem rázta meg; inkább, hogy kihez megyek férjhez – már mint a személye, nem a vallása – , mivel a két dolog egyidejűleg történt. Amikor a gyerekeim megszülettek, akkor rendeződött minden, látták, hogy itt azért normális élet folyik.

– **Te úgy érzed, hogy a krisnások között több a zsidó származású, mint általában Magyarországon?**

– Nemcsak Magyarországon: az egész világon. Ennek, azt hiszem, az az egyik oka, hogy a zsidók alapvetően lázadók, és mindig keresnek valamit, keresik az igazságot. Nem véletlen, hogy a vezetőink között és általában az idősebb hívők között nagyon sok a zsidó származású.

– **Van ennek jelentősége a közösségen belül?**

– Nincs. A tehetségnek van jelentősége. Ha az egyházi hierarchiát nézzük, hogy kinek milyen funkciója van, az alapvetően tehetség-függő. De hát a Krisna-tudat alapvetően nem egy intézmény, hanem egy vallás, és a vallásunk alapja arra épül, hogy valamennyien lelkek vagyunk. Az a célunk, hogy ez a lélek megtisztuljon, akár zsidóról, akár keresztényről van szó. Az, hogy valaki születése szerint milyen valláshoz, népcsoporthoz, kaszthoz tartozik, a mi szempontunkból nem lényeges.

Gyurka Zsófia

Mózeztől Buddháig

Dharamszalában vagyunk, a tibeti buddhizmus egyik központjában. A buddhista szervezetek narancssárga tógájába burkolt, kopaszra nyírt fejű **Tenzin Josh** lótszülésben ül a kis asztal előtt, és ősi tibeti szövegeket másol. Mögötte a Himalája havas csúcsai. Lejjebb, a díszes könyvtár lépcsőjén ülve **Ruth Szonam** éppen **Rincsen** lámától tanulja a vallás alapjait.

A látszat azonban ne tévesszen meg senkit: Tenzin Josh eredetileg **Steven Gluck** néven látta meg a napvilágot Londonban, egy középosztálybeli zsidó család sarjaként. Szonam, akinek eredeti neve Ruth Berliner, 25 évvel ezelőtt Belfastból érkezett ide. A 32 éves izraeli **Itamar Szofer** csendes meditációval tölti napjait.

A világ minden tájáról Észak-Indiába érkező fiatal zsidók a meditációs, tajcsi- és jóga-tanfolyamok, reiki-műhelyek és buddhista előadások állandó résztvevői. Miután a zsidó vallásban hiába keresték – vagy egyáltalán nem is keresték – az üdvözülés kulcsát, úgy döntöttek, hogy a mesés Kelet felé fordulnak. Sirdiben egy fakir, **Szai Baba** hirdeti az ígét nagyszámú hívének, Pune-ban pedig **Oso** guru követői alapítottak kommunát. De a legtöbben Dharamszalát keresik fel, amely a hírek szerint az ezoterikus tanok valódi fellegvára. Miközben a zsidó vallás két részre osztja az emberiséget, a tibeti Tantra-buddhizmus univerzálisnak tűnik. Szeretetet hirdet és azt tanítja, hogy béke nem a külvilág káoszából alakul ki, hanem a lélek mélyéből ered. A végtelen háborúskodásba belefáradt fiatal izraelieknek pedig éppen erre van szükségük.

Avi Strul, a 28 éves programozó Tel-Avivból érkezett. Tavaly októberben tizennégy órát buszozott idáig Delhiből, hogy meggyőződjön arról, igaz-e mindaz, amit lelkesedő barátai meséltek, majd befizetett egy nyolcnapos tanfolyamra. A csoportja 70 külföldiből állt, ezek fele izraeli volt. A tanfolyam végén elhatározta, hogy marad még egy kis

ideig, de a „kis időből” a végén fél év lett.

A 38 éves **Kalanit Kohen** Netanjából érkezett, ahol három gyermeke várja vissza. A szigorúan ortodox családban felnőtt asszony egyszer csak úgy döntött három hónapra „szabadságot” maga, hogy ezalatt megtalálja valódi önmagát. Döntését így magyarázza: „Ki akarom nyitni a csakraimat, különösen a harmadik szememet, hogy beláthassak az élet hétköznapiasága mögé.” (A csakrák a test energiaközpontjai, a harmadik szem pedig a szemöldökök közé festett, a spiritualitást jelképező piros pontot jelenti.)

Egyes zsidók már meg is találták önmagukat. A londoni Steven Gluck már a bármicvóján is nagyon berúgott, és az italt ezt követően sem vetette meg. Lassan teljesen elzúllott: karikákat tétele a fülébe és az orrába, a haját szivárványszínűre festette, és mindenféle kábítószert kipróbált. Többször volt a helyi rendőrség vendége. De ennek az életmódnak már vége: itt Dharamszalában gyorsan felhajtja spenótitalát, hogy minél hamarabb visszatérhessen tanulmányaihoz. Szerinte a két életmód között nincs is olyan nagy különbség: akár nihilista valaki Angliában, akár szerzetes Indiában, a lényeg az, hogy nem látja értelmét az életének és keresi a kiutat. A zsidó vallás csak azt tanítja, hogy alkalmazkodni kell. A buddhizmus azonban megvilágosodást ígér, ami megmenti a hívőt a világi élet szenvedéseitől.

Steven Gluck, aki valaha jogot és pszichológiát tanult az egyetemen, a buddhizmust megelőzően már sok mindent kipróbált: asztrológiát, alternatív és ezoterikus tanokat. De aztán, kilenc évvel ezelőtt, gyors döntést hozott: megvette a repülőjegyét Indiába – csak egy irányba –, majd egy évet Nepálban töltött. Megtanult tibeti nyelven, felvette a Tenzin Josh nevet és maga a dalai láma avatta szerzetessé Dharamszalában. Azóta itt él. Reggel ötkor kel, meditál, majd imádkozik. Utóbbi abból

áll, hogy mindig ugyanazt a négy szót mormolja: *Om mani padme hum*. Emlekezetbe vési a *Bhagavati Pradzsnaparamita*, azaz a Bölcsesség tökéletessége című mű szent szutrát. És persze megtartja a szerzetesek számára kötelező 253 szabályt, amelyek közül számos furcsa módon emlékeztet a zsidók szombati tilalmaira (például tilos pénzhez nyúlni vagy ételt főzni). Szerényen kell öltözködni, dél után már nem ehet és nem maradhat egyedül asszonyokkal. Mivel a buddhizmus inkább életfilozófia, mintsem vallás, Tenzin Josh ma is szabadon zsidónak vallhatja magát. Szülei éppen ezért nincsenek is annyira elkeseredve fiuk „megtérése” miatt.

Míg a kereszténység és az iszlám a zsidók nagy része szemében tabu, a buddhizmussal – éppen életfilozófiájellege miatt – más a helyzet. Az amerikai költő, **Allen Ginsberg** a buddhizmusban találta meg a műzsját és **David Ben-Gurion** is gyakran fordul a buddhista meditáció eszközéhez. A nyugati buddhista vezetők harmada zsidó származású, és a zsidók Dharamszalába is vezető helyet foglalnak el.

A ma 57 éves Szonam több mint ne-

Békés egymás mellett élés

gyedszázada él Indiában. Az Oxfordban végzett nő soha nem érezte közel magát a zsidó valláshoz. 1971-ben érkezett Dharamszalába, amely akkor még egy ismeretlen pásztorfalu volt. Megtanult tibetiül és a falut választotta új otthonául. Rincsen láma lett a lelki atyja, és Szonam szinte soha nem mozdult el a láma mellől. Társaszerzőkét eddig már öt könyvet jelentettek meg, természetesen mindet a buddhizmusról. Szonam mindezek ellenére zsidónak vallja magát, és rendszeresen imádkozik a közel-keleti békéért.

Pont a béke az, ami miatt olyan sok izraeli menekült Indiába. Itamar Szofer például 1986 és 1988 között, az első intifáda idején parancsnok volt a Gázai-övezetben. Miután leszerelt, nagyon nehezen találta meg a helyét az életben. Az alkoholba és a hasisba menekült, de aztán feladta. Úgy gondolta: mi értelme az életnek, ha az egész nem más, mint folytonos csata a túlélésért? Végül Indiában kötött ki. Jógikat követett őserdőkbe és sivatagokba, végtelen jógaanfolyamokon vett részt, mígnem

1995-ben Dharamszalába nem érkezett. Egy közeli fenyőligetben kibérelt egy kunyhót és remete lett. Csak néha hagyja el a fenyőligetet, hogy ellátogasson a közeli faluba, ahol másokkal együtt vipasszaná meditációban vesz részt.

Itt a meditátorok követik a buddhizmus öt parancsát: nem veszik el élőlények életét, nem hazudnak, nem lopnak, nem szeretkeznek és nem nyúlnak semmilyen kábítószerhez, ide értve az alkoholt is. A meditáció első 10 napja alatt senki nem szólhat a másikhoz, sőt a meditátorok rá sem nézhetnek egymásra.

Itamar Szofer szerzetesnek tekinti magát, pedig soha nem avatták fel. Dél után már nem eszik, és a pusztasíkságon alszik. Pénzt nem nagyon kap ugyan a szolgálataiért – ő a központ gondnoka –, de a szállásért és az élelemért nem kell fizetnie. Lelkébe végre visszatért a béke. Tavaly ellátogatott szenvedései színhelyére, a Gázai-övezetbe. Ott az egyik palesztin menekülttáborban sírva kérte a táborlakókat, hogy bocsássanak meg neki. Átölelte azokat a gyerekeket, akikre öt évvel ezelőtt még fegyvert fogott. Az évek során izraeliek ezrei látogattak el Dharamszalába, és nagy részük – legalábbis Itamar szerint – rájött arra, amire ő: addig nem békülhetnek ki az arabokkal, amíg meg nem találják a békét saját magukban.

Gila Panfil is hasonló következtetésre jutott. A 48 éves jeruzsálemi nő 1997-ben érkezett Dharamszalába és tavaly fordította le a dalai láma egyik művét héberre. A könyv novemberben jelent meg Izraelben, pont akkorra időzítve, amikor a dalai láma Izraelben járt. Panfil szerint Izraelben sok a dühös és bosszúálló ember, pedig a düh és a bosszúvágy sehová sem vezet, csak további dűhhöz és erőszakhoz. Ezt az ördögi kört csak a könyörület törheti meg. Panfil most éppen a dalai láma *„A szellem felébresztése és a szív megkönnyítése”* című művét fordítja héberre: a könyv kiadását jövőre tervezik.

A *Khana Nirvána vegetáriánus kávéház* vezetője **Lobsang Rabsel**. Péntek esténként *Sabbat Salom* kiállításokkal üdvözlő a hozzá betérő izraelieket, gyertyát gyújt, és az egyik vendég mindig vállalja, hogy kidust mond. Az intézmény szombaton természetesen zárva tart. A másik híres helyi kávéház az *Or Olam*, ahol 250 kötetes könyvtár is

van, sok héber nyelvű kötettel. Tulajdonosa a kanadai **Azriel Cohen**. Szerinte Dharamszalában minden négy nyugati látogató közül három zsidó. A helyiek még a nem zsidókat is gyakran így üdvözlik: *Salom!* Mint ittléte minden évében, Azriel a zsidó újévkor tavaly is megfújta a sófárt, amelynek a hangja visszhangozva szállt a Himalája hatalmas hegyei között. Az Azriel által szervezett széder-estét 350 izraeli ünnepelte együtt a szomszédos tibeti iskola fő csarnokában.

Azriel a dalai lámától is kért útmutatást a zsidó vallással kapcsolatos tevékenysége folytatásához. A láma áldását adta, hiszen a zsidó kiválasztott nép, nem igaz?

Dharamszalában a legtöbb zsidó szabadelvű, elidegenült a világtól és a valóságtól – a nagy ünnepektől eltekintve – nem gyakorolja. De van egy olyan kis csoport is, amelynek ortodox zsidó tagjai megpróbálják az eddiginél bővebben értelmezni a zsidóságot. Furcsa látni, ahogy a horgolt kipát viselő **Eitan Turkel** megszakítja vipasszaná meditációs gyakorlatát, hogy felvegye a tfilint, s elmondja a reggeli imát. Eitan, aki New Yorkban született, az izraeli Rana-na jesiváját látogatja. (A fél jesiva jelenleg éppen Indiában van.)

Eitan tavaly Jom Kippurkor először a dalai láma beszédét hallgatta meg, majd a Dharamszalában lévő lubavicsi imaterembe sietett, hogy részt vehessen az ünnepen. Még nem döntött, végül melyik vallás mellett teszi le a voksát. De úgy érzi, rengeteget tanul a buddhizmusból, amit a judaizmusban is felhasználhat anélkül, hogy buddhista válna.

Eitan buddhista szerzeteseknek tanítja a judaizmus alapjait, hogy a két vallást közelebb hozza egymáshoz. A feladat szinte megoldhatatlannak tűnik: míg a zsidó vallás középpontjában Isten imádata áll, a buddhizmus az istenek imádatának nem tulajdonít jelentőséget. Míg a zsidóknál az emberi kapcsolatok legfontosabb aspektusa a család, a buddhizmus ideálja a nőtlenség és gyermektelen szerzetes. De vannak fontos egybeesések. Mit is mond a Smá Jiszráel? „Őrizd meg a nyelvemet a gonosztól és ajkamat az ármánykodástól”. Ez igen hasonló a buddhizmus negyedik szabályához, amely az igazsághoz való ragaszkodást hirdeti. Maga a nagy Buddha sem használt volna más szavakat.

Az ilyen egybeesések miatt jön oly

Itamar Szofer – elmélkedés közben

sok zsidó Indiába, hogy keresse a buddhizmust – és megtalálja a judaizmust. A helyi lubavicsi küldött, a 30 éves, jemeni származású izraeli, **Zohar David** valaha maga is kacérkodott a buddhizmussal. 1991-ben, amint leszerelt a hadseregtől, Nepálba utazott. Már majdnem végleg a szerzeteséletet választotta, amikor egy másik izraeli a kezébe adta a Kabalát, és ez mindent megváltoztatott. Elkezdett gondolkodni azon, hogy nem volt-e valami eleve elrendeltetett abban, hogy zsidónak született. A Kabala szerint a lélek vándorlásnak az a lényege, hogy a lélek a spirituális növekedéshez mindig a legjobb

testet választja. Tehát a lelkek, ha zsidóvá válnak, ezt jó okkal teszik.

David popénekes akart lenni, és Indiából Los Angelesbe utazott, ám egy éjjel a lubavicsi rebéről álmódott, akit fénykör övezett. Ez mindent megváltoztatott. Visszatért Izraelbe és egy lubavicsi jesiva diákja lett. Tavaly nyáron lubavicsi kiküldöttként tért vissza Dharamszalába. David szerint minden valóságban van egy szikrányi igazság és amikor a zsidók megtalálják ezt a buddhizmusban, nem keresgélnek tovább. De a zsidó vallás minden kérdésre megadja a választ, csak alkalmat kell adni rá.

A Jerusalem Report nyomán

Rajki András

Amerika zsidósága a terror- merényletek után

A New York-i JBFCs (Zsidó Családsegítő Szolgálat) ügyvezető igazgatója, **dr. Alan Siskind** igencsak elfoglalt mostanában. Még a legegyszerűbb feladatai azok, amelyek a túlélők alvási vagy emésztési problémáival kapcsolatosak. A gyászolók sokszor annyira meg vannak rendülve, hogy képtelenek a napi teendőiket ellátni. Ilyenkor nélkülözhetetlen egy segítő rokon vagy barát, aki elintézi a bevásárlást és gondoskodik a háztartásról. Az első megrázkódtatásokat követően, amikor már bizonyossággá válik a szörnyű gyanú, el kell magyarázni a jelentkezőknek a *halacha* néhány idevágó szabályát. A *Sulchan Aruch* szerint ha az eltűnt után nem marad semmi, a gyászt csak akkor szabad elkezdni, ha megtalálásának a reménye végleg szertefoszlott.

Szeptember 11-e után a segítségre szoruló jelentkezők száma nagyon megugrott. A Szolgálat hat mozgó klinikát állított fel szerte a városban, melynek forródrótja éjjel-nappal működik. Ezen felül dr. Siskind és csapata krízist oldó csoportos beszélgetéseket szervez a tragédiában érintett vállalatok és szervezetek számára. És ahogy az idő múlik, a lelki segélyért folyamodók száma nem csökken, sőt egyre nő. A túlterhelt szolgálat új pszichológusokat, segítőket, nővéreket keres. A gond csak az, hogy már a régi munkatársakat sem igen tudja megfizetni: a terrortámadás az amerikai gazdaságot recesszióba taszította, és szponzoraival együtt a JBFCs is pénzügyi válságba került.

Minden zsidó szervezet hasonló cipőben jár Amerikában. Szeptember 11-

e olyan volt, mint egy pusztító földrengés, de az utórengek még pusztítóbbaknak bizonyulhatnak. Ha a befektetők és a szponzorok félnek a jövőtől, a tőlük függő szervezetek lassan lehúzzhatják a redőnyt. A JBFCs például évente 8 millió dollárt kapott az egyik New Yorki zsidó alapítványtól, amelyik főleg részvényekben fialtatta a vagyonát. Most, hogy az amerikai tőzsde mélyrepülésben van, az alapítvány jövő évi támogatása elúszni látszik.

Az *Egyesült Zsidó Hitközségek* (United Jewish Communities) főtitkára, **Stephen Hoffmann** is erősen borúlátó. Úgy véli, hogy komolyan aggódhatnak azok a zsidó hitközségek is szerte a világon, amelyek eddig nagyrészt amerikai alapítványok adományaiból gazdálkodtak. Szinte biztos, hogy Izraelbe is kevesebb támogatás jut majd az eddigieknél.

Reva Price, aki a *Zsidó Közügyi Tanács* (Jewish Council for Public Affairs) megbízásából Washingtonban képviseli az amerikai zsidó szervezetek érdekeit, egészen mástól fél. Eddig a tevékenységének a fókuszában a szegénység elleni küzdelem állt: lobbizott a minimálbér emeléséért, az oktatási intézmények támogatásának a növeléséért. Most ezeket a célokat valószínűleg egy időre el kell felejteni, mivel Amerika prioritásai jelenleg mást diktálnak.

Francia zsidóság – új helyzetben

Egy amerikai zsidó turista éppen a *Maris*, azaz Párizs régi zsidó negyedét járta, amikor kíváncsiskodva megállt egy épület előtt, amelyen héber feliratot látott. Hirtelen megjelent mellette három fiatalember, akik udvariasan, de határozottan kikérdezték, hogy honnan jött és mi járatban van. Hasonló módon, mint ahogy ez a repülőtereken zajlik, mielőtt valaki felszállna az El Al egyik járatára.

A 600 000 francia zsidó központi szervezete, a CRIF több száz önkéntest küldött Párizs utcáira a zsidó ünnepekre. Az önkéntesek arra a körlevélre reagáltak, amelyben a CRIF a zsidó ifjúsági csoportok volt és jelenlegi tagjai közül biztonsági őrköt toborzott. Párizs utcáinak rendjét másutt is fegyveres katonák és rendőrök vigyázzák, főleg a turisták által látogatott helyeken, a pályaudvarokon és a metró állomásain. Az utcai szeméttárolókat lehegesztették, a múzeumok és áruházak bejáratánál megvizs-

gálják a látogatók táskáját. Az óvatosság indokolt, hiszen szeptember 11-e után vagyunk.

De a zsidóknak amúgy sem árt, ha körültekintően járnak el. Pontosan egy évvel ezelőtt erőszakhullám sepet végig Franciaországon, amely elsősorban a világ harmadik legnépesebb zsidó közössége ellen irányult. A CRIF 2000 szeptemberé és novembere között közel 150 elenséges cselekedetet regisztrált. A zsidó intézményekre összesen 43 bombát dobáltak, három zsinagóga teljesen leégett. A francia rendőrség az ügyek kapcsán 50 embert tartóztatott le. Majdnem mind egyikük fiatal arab férfi volt. Az erőszakhullámnak sikerült véget vetni, de idén augusztusban ismét megkezdődött a gyűjtogatás: ezúttal a Párizs melletti Clichy-sous-Bois zsinagógája volt a célpont. Az olyan külvárosokban, ahol sok arab él, az ünnepek alkalmából a zsinagógákba igyekvők fejére tojások és jog-

hurtos dobozok záporoztak a környező lakótelepek toronyházainak ablakaiból.

Szeptember 2-án szép meleg vasárnap este volt. A Champs-Élysées sugárúton lévő Håagen-Dazs fagyfaltozó előtt rengeteg olyan zsidó fiatal gyűlt össze, akik a zsidó közösség táborában együtt töltötték a nyarat, hogy az iskolaév megkezdése előtt búcsút vegyenek egymástól. Hirtelen több száz arab huligán tűnt fel és rátámadtak a zsidó fiatalokra. Az incidensnek a kiérkező rohamrendőrség vetett véget. A sajtó nemigen tudósított az esetről, mert sem a rendőrség, sem a zsidó vezetők nem kívántak további ötleteket adni az araboknak, akik esetleg rendszeressé tennék a vasárnap esti zsidóvéreket a Champs-Élysées sugárúton.

Szeptember elején egy fiatal arab, miután egy Kalasnyikovot és egy rakétavetőt vett magához, fenyegetően kísétált a dél-franciaországi Beziers főutcájára. Miután rakétát lőtt ki egy járőrökocsra és

Új világrend van kialakulóban, de ennek körvonalai még igen bizonytalanok. Csak egyvalami biztos: az új világrend nagy vesztese Izrael lesz. Az amerikai zsidó szervezeteknek ennek megfelelően teljesen át kell alakítaniuk lobbitevékenységüket. Az amerikai népben belátható időn belül elpárolog a harag, amit a szeptember 11-i borzalom miatt éreznek, és úrrá lesz az elkeseredettség, amit természetesen a bűnbak keresése követ majd. Fel fogják tenni a kérdést: vajon hol követte el Amerika a hibát? Sokan lesznek, akik a választ Izrael támogatásában lelik majd meg.

Jelenleg az amerikai kormány nem hivatalos álláspontja az, hogy a terroristák célpontja nem az Egyesült Államok és Izrael, hanem az Egyesült Államok, Szaúd-Arábia – és más, Izraelen kívüli államok – szövetsége volt. Hogy ez a nem hivatalos vélemény a későbbiekben miként befolyásolja majd az átlag-amerikai véleményét, az a JCPA és az amerikai zsidó szervezetek felvilágosító tevékenységén is múlik. A zsidó szervezeteknek természetesen folytatniuk kell Izrael támogatását, csak másképpen. A nagy, tömeges ro-

konszenz-tüntetések kora lejárt. Ehelyett szorosabban együtt kell működni a médiával, és tájékoztató kampányokat kell folytatni, mindig kihangsúlyozva, hogy az amerikai zsidóság egyszerre a társadalom különálló csoportja és ugyanakkor a társadalom szerves része.

Abraham Foxman, a *Rágalmazás Ellenés Liga* (Anti-Defamation League) or-

New York: tűzoltók egy zsinagógában. A válság összehozta őket

szágos igazgatója szerint a normálisan gondolkodó amerikaiak millió most majd jobban megértik, hogy milyen helyzetben él és küzd Izrael. Ugyanakkor a baloldali és liberális zsidók milliói kénytelenek lesznek átértékelni az emberi jogokról alkotott eszményeiket. Nyilvánvaló, hogy a törvények védelme megköveteli, hogy egyre szélesebb hatáskört kapjanak a büntető szervek: a liberálisok is kénytelenek elfogadni, hogy azok a módszerek, amelyeket szeptember 11-e előtt még az emberi jogok kirívó megsértésének tartottak volna, szeptember 11-e után természetesen elfogadhatónak számítanak.

Ugyanez a helyzet a bevándorlással, illetve a bevándorlás korlátozásával és a gyanús egyének vagy csoportok megfigyelés alatt tartásával is. A valóság durvasága az emberi jogok legvehemesebb szószólóit is eddigi véleményük átértékelésére kényszeríti.

A detroiti zsidó közösségi tanács ügyvezető igazgatója, **David Gad-Hart** azonban figyelmeztet: ne hagyjuk átessünk a ló másik oldalára, és egy olyan Amerikára ébredjünk, amely már nem az a szabad és demokratikus Amerika, amely az elmúlt két évszázadban a világ minden tájáról érkezett zsidók számára olyan menedékhelyet és otthonnak bizonyult.

halálosan megsebesített egy biztonsági tisztet, a rendőrség agyonlőtte. A fiatal arab homlokán ugyanolyan kendőt viselt, mint a Hamasz öngyilkos merénylői. Húgai azt mondták az újságíróknak, hogy „*Szaif semmi másról nem beszélt, csak Palesztináról*”.

A CRIF nemrég megválasztott elnöke, a 65 éves **Roger Cukierman** szerint a zavargások nagy részét a média tevékenysége váltja ki. A francia távirati ügynökség, az AFP közel-keleti tudósításai, amelyeket a francia lapok és tévécsatornák is átvesznek, egyoldalúak, és a konfliktusban Izrael ellenében mindig az arab oldal partját fogják. Cukierman ezt **Chirac** elnöknek és **Jospin** miniszterelnöknek is elpanaszolta.

A francia zsidók egyik válasza az AFP negatívnak ítélt tevékenységére az volt, hogy megalakították saját távirati irodájukat, a *Zsidó Újságírók Szövetségét*. A szövetség elnöke a France-3 csatorna bírósági tudósítója, a 41 éves **Clement Weill-Raynal**. Szerinte a francia újságíróknak csak egy kis köre erősen arabbarát, ők viszont rengeteget írnak a Közel-Keletről és véleményükre a többi újságíró is ad, akik a lapjaikban ennek a maroknyi ember-

nek a féligazságait szajkózzák. A francia újságírók zöme egyszerűen nem eléggé tájékozott és túlságosan hiszékeny.

Weill-Raynal egy példát is említ. Egy újságíró elutazott a Gáza-övezetbe, és interjút készített egy idős arabbal, aki elmondta, hogy 1948-ban az izraeliek a falujának több mint 50 lakóját lemészárolták. A túlélők elmenekültek, és ma Gázában élnek. Az öreg egy homokdűne felé mutatott, ahol állítólag valaha a háza állt, és megmutatta azt a helyet is, ahol az állig felfegyverzett zsidók sorba állították áldozataikat, hogy végezzenek velük. Az idős arab könnyekben tört ki és az egész riport rendkívül meggyőzőre és meghatóra sikeredett. Csak egy gond volt vele: egy szó sem volt igaz belőle. Weill-Raynal tiltakozó levelet írt a műsort leadó csatornának, bizonyítékokat követelve az esetről. Végül a csatorna képviselője személyesen jelent meg a képemőn, bocsánatot kérve a nézőktől azért, hogy egy teljesen alaptalan és légből kapott sztorival próbálták meglepetni őket.

A francia zsidókat a „területekért békét” kérdés sok éven át erősen megosztotta. De az intifáda kezdete óta elásták

egymás közt a csatabárdot és szinte egyhangú a felháborodásuk a média nyílt arabbarátsága miatt. A szerkesztőket panaszos levelek százai bombázzák. A helyzet az, hogy a franciaországi zsidók körében a „héja” **Saron** támogatottsága ma nagyobb, mint a „galamb” **Rabiné** vagy **Baraké** valaha is volt.

A franciaországi zsidóság – amelynek 60 százaléka észak-afrikai eredetű szefárd, igen erős családi kapcsolatokkal Izraelben – más területen is próbál az ár ellen evezni: például ösztönzik az izraeli utazásokat. Igen sok zsidó család, amely valaha elhagyta Algériát, Marokkót vagy Tunéziát, új hazájának részben Franciaországot, részben Izraelt választotta. Egy-egy esküvő, barmicvá vagy nyaralás remek lehetőséget nyújt az izraeli látogatásra. A francia nyelvű zsidó rádiók állandóan hirdetik a szállodákat Netanján vagy az eladó lakásokat Asdodban.

A párizsi izraeli követség szóvivője szerint „az Izraelben vakációzó franciaországi zsidók száma nem nőtt az idén, de szerintem nem is csökkent. És ez is valami.”

A Jerusalem Report cikke nyomán

Rajki András

„Gandhi” halála

2001. október közepén a jeruzsálemi *Hotel Hyatt Regency* szállodában brutálisan meggyilkolták **Saron** kormányának turisztikai miniszterét, **Rehavam Zeévit**. A miniszter hetvenen felül volt, és nem békeszeretete, hanem szikár barnasága miatt nevezte az izraeli közélet „Gandhi”-nak. Halála megrázta a közvéleményt, a gyilkosságért a *Népi Front Palesztina Felszabadításáért* elnevezésű terrorszervezet vállalta magára a felelősséget. A fent nevezett és Jeruzsálem keleti részén, a Héber Egyetemnek helyet adó Mount Scopus (Har Ha-Cofim) alján elhelyezkedő izraeli luxus-hotelben egyébként – és ez is mutatja, hogy a feszült helyzet dacára Izrael demokrácia – a dolgozók kilencven százaléka arab.

„Gandhi” 1926-ban született Jeruzsálemben, a zsidó állam kikiáltása előtt a Palmach (Plugot Mahac = Rohamosztagok) egyik parancsnoka volt, és **Jichak Rabin** is jóbarátai közé tartozott. De már ekkor kapcsolatban volt **Ezer Weizmannal**, Ariel Saronnal és az ismert színésszel, **Chaim Topollal**. Zeevi katonaként, majd tisztként harcolt a Függetlenségi Háborúban, később az ezredesi rangig vitte. Közben volt a déli parancsnokság majd 1961 és 1964 között a központi parancsnokság vezérkari

főnöke. 1964 és 1968 között sokat utazott, feladata az volt, hogy Izrael afrikai és ázsiai országoknak adott segélyügyeit koordinálja. Miután leszerelt a se-regből, 1974 és 1977 között Jichak Rabin miniszterelnök hírszerzéssel és terrorizmussal foglalkozó speciális tanácsadója lett. A nagyműveltségű és disztintívált modorú volt ezredes, akit a Tel-Aviv-i *Izrael Földje Múzeum* elnökeként ért a halál, öt gyermeket hagyott maga után. A rendkívül művelt „Gandhi” elkötelezett cionista volt, sőt *Moledet* (Szülőföld) nevű pártja az izraeli pártok közül az egyik legradikálisabbnak számított, mivel programszerűen követelte, hogy a zsidó-arab viszályt transzferrel „oldják” meg – azaz az arabokat telepítsék át (főleg Jordániába). A *Moledet* ezen ötlete nem örvendett nagy népszerűségnek, a baloldal majdhogynem fasisztoidnak tartotta. A párt támogatói főleg az arab terrortámadások áldozatainak hozzátartozóiból tevődött össze, akiknek a táborát az izraeli polgárok elleni nap-napi véres merényletek egyre növelték. A *Moledet* és „Gandhi” a végletekig ellenezte az arab-izraeli béketárgyalásokat, az Oslo I. és II. szerződéseit, így nem véletlen, hogy Ariel Saron jobboldali kormányában találta meg a helyét az a férfiú, akivel (csakúgy mint az igazi Gandhival) merénylő végzett.

Antrax pánik

A szeptember 11-i amerikai terrormerénylettekkel összefüggően, a lépfenével kapcsolatos fenyegetések elérték Izraelt. A netanjai rendőrség parancsnoka fehér port tartalmazó levelet kapott, Tel-Aviv központi levél elosztójában is két gyanús küldeményt találtak: ezeket a Nesz Ciona-i laboratóriumba vitték tesztelésre. Egy asdodi lakos, aki Hollandiából kapott egy csomagot, kivizsgálásra feküdt be a Kaplan kórházba, mivel annak felbontása után viszketni kezdett. A kórházban úgy találták, hogy semmi baja és hazaküldték. A Ben-Gurion repülőtéren visszatartották az egyik gépet, amikor az egyik utas fehér port fedezett fel az ülése előtti kis rekeszben. A port kivizsgálták, a gépet lefertőtlenítették, majd a gép folytatta tovább az útját. Majd elkezdtek érkezni a gyanús küldemények a különböző politikusokhoz: kapott belőle például a *Merec*-párti **Joszi Szarid** és **Naomi Chazan** is.

Amos Malka tábornok, a hírszerzés főnöke, a Kneszet *Külügyi és Védelmi Bizottsága* ülésén azt mondta, hogy az elmúlt években a palesztin terrorszervezetek már kísérletet tettek arra, hogy a terrorcselekményeikben toxikus anyagokat vessenek be Izrael ellen. **SloMo Aharonishki** rendőrtábornok szerint nincs reális veszélye az Izrael elleni antrax-támadásnak. Azt is megjegyezte, hogy Izrael az Öböl-háború óta foglalkozik a biológiai és vegyi támadások lehetőségével, és egy speciális terror-elleni rendőregységet már felkészítettek arra, hogy vizsgálja át a gyanús küldeményeket.

Izrael egyébként most fejleszt ki egy speciális antrax-ellenes szérumot. Az egészségügyi miniszter utasítást adott arra, hogy gyorsítsák meg az ez irányú előkészületeket. Erre azért is szükség van, mert kis mennyiség áll csak rendelkezésre a *ciprugis* nevű antibiotikumából, amelyet szintén használnak az antrax ellen.

Gazdasági élet az intifáda nyomása alatt

Izrael az Al-Aksza intifáda miatt komoly bevételektől esett el. Az izraeli gazdaság, a turizmus radikális visszaesése miatt a 2000 októberétől 2001 októberéig tartó időszakban, körülbelül 2.2 milliárd dollár kieséssel számolhat, ami 52%-os visszaesést jelent az előző évi időszakhoz képest. Az *EL AL* információi szerint szintén komoly a visszaesés a repülőjegy-foglalások terén is, ahol húsz százalékos csökkenésről beszélnek, bár közleményükben leszögezik, hogy „...vannak csoportos foglalások és szolidaritási utak Izraelbe.” Paradox módon a szeptember 11-i amerikai merényletek csak az izraeli légitársaságok ázsióját növelik, mivel az 1970-es években az izraeli gépek ellen, illetve a Ben Gurion repülőtéren elkövetett véres terrortámadások óta a legszigorúbb biztonsági intézkedéseket foganatosítják.

Izraeli segítség a légitársaságoknak

Izrael a világ összes légitársaságát ellátja a légi járatok és a repülőterek biztonságára vonatkozó információkkal: erről állapodtak meg a *Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet* októberi ülésén a kanadai Montrealban. A gyűlés fő témája a légi terrorizmus volt.

A feszült nemzetközi helyzet miatt a négy izraeli légitársaság, – az *EL-AL*, az *Arkia*, a *Sun D'Or* és az *Isra Air* – megállapodott arról, hogy új biztonsági adót vezet be az összes tengerentúli járatára. A nyolcdolláros többletterhet a még fokozottabb biztonsági problémák miatt kell az utasoknak megfizetnie.

BÁRDOS PÁL

A történet, amely magát meséli

Van ez a történet. Alaktalanul lebeg. Formát szeretne öltetni. Ezért mindenféle csínytevésre képes. Szapora szivdobogással ébreszt álmomból. A legalkalmatlanabb pillanatokban eszembe jut. Például szeretkezés közben. Esetleg a vacsorázásztalnál. Családi esemény alatt. És állítólag ezzel mások is így... Ez a történet minden áron magára akarja felhívni a figyelmet. Pedig némely foszlánya már nyomtatásban... Hajdan jónevű újságíró memoárjában... dokumentumkötetben említik... részei hallomásból ismerősök, a részek közti űrt pedig kitölti a hasonló tapasztalatokban gazdag fantázia... mindez nem elég. Világra kívánczik az egésznek a látomása...

Ellenállók. Kifogást keresek. Minek kínozni magam? És másokat miért? Kell a világnak ez a történet? Kíváncsi rá... nem több... egyetlen ember? Óhajta valaki kinyomtatni? Könyvbe fűzni? Nem kár vele pusztítani a papírost? Ez a történet, az összes többi hasonlóval együtt, erkölcsileg megbukott. Napí tapasztalatunk: újra meg újra megbizonyosodunk róla, hogy az efféle történetek nem képesek katarzist kiváltani. Magyarán: senkinek se lesz tőlük lelkiismeret furdalása. Lelkiismerete sem lesz tőlük senkinek. Akkor meg minek mondanánk el őket fiainknak?

Ez az alaktalanul lebegő történet... 1945 nyarán. Nem. 1944 telén... vagy kora tavasszal? Ahogy vesszük. A rá emlékezés kétségen kívül 45 nyarán... ezért az emlékező szemét sunyin összehúzza, beszélgetőtársán lesve a szavak hatását, így fogalmazott: Nehéz ám... bajos elképzelni nyáron a telet... Az ilyen mondatoknak az a szerepe a társalgásban, hogy a másikat, a beszél-

getőtársat, ha csak egyetlen parányi részletben is, de egyetértésre bírja. Ezért a beszélő elégedetten nyugtázva a másik bölintását megismétli: Bajos elképzelni. És magának helyeselve hozzászól: Bizony...

Aki ezt a bölcsességet közhírré tette, frissen szabadult mauthauseni háftling. Harminchat kiló. Aszott arcából kilillog mélyen ülő szeme, minduntalan szertepislog, mintha azt lesné, mit lehetne ellopni. (Organizálni.) Honnan fenyeget veszély? (Mindenhonnan.) Hol a menekvés útja? (Sehol.)

Kipróbált, ritka szerencsés túlélő. Egyik lába rövidebb, mint a másik. Ezért mentesült a munkaszolgálat alól. Másfelé küldték a rámpán, mint a feleségét és a két fiát, ezért megmenekült a tűzhaltól. Ezen felül véletlenül élt még, mikor az amerikai távolsági felderítő alakulat három tankja elérte a táborn. Így hát, mondhatni, felszabadult. Akkorra már elfelejtette hajdani életét, nevét, foglalkozását. Legyünk segítségére. Találjuk ki legalább eredeti mesterességét. Mondjuk, kereskedelmi utazó volt. Mit jelent ez? Handlé, aki síppal a szájában füttyürészik a falusi utca hosszán és azt kiabálja: „Füttyül a zsidó, mi van eladó?” És szedi össze a nyúl-bőrt. Vagy tálca a melle előtt, batyu a hátán és azt kiabálja: „Asszonyok! Megbolondult a zsidó. Fele áron tékozolja a portékáját!” Nem, nem. Ez nem az igazi. Gyermekekörömében nagyszülei rövidáru kereskedésében rendszeresen megjelent egy bicegő ember, aki gépselyemben utazott. Jókora bőrdöngő hurcolt, abban több száz árnyalata a gépselyem gurigáknak. Minta után lehetett rendelni tőle. Ugrattam a nagyszüleimet, balekok vagytok, ez a bice-bóca becsap benneteket. Gondosan válogatott, kiválasztjátok a színárnyalatot, hosszan vitáztátok, melyik is kellene, aztán ő abból küld, ami épp van raktáron, ti meg észre sem veszitek a kü-

lönbséget. Nagyszülei ezen csak mosolyogtak. Ezt nem érted... mondták a bolt esti félhomályában, kevéssel zárás előtt. Ezt nem érted. Van egy bizalmi elv, mondták. Ő becsületes ember. Az úri kaszinóba aligha vennék fel, föltehetőleg nem párbajképes, azon felül szegény, de a kereskedelmi utazók tisztességesek, értük nyugodtan jótálhatsz, a kezedet tűzbe teheted értük, mert van bizonyos norma, bizonyos harmónia, bizonyos rend a világban. Így a nagyszülei, akik pedig mint rövidáru kereskedők, köztudottan tapasztalt és elismerten nagy tudású emberek voltak.

A történet egyik szereplője tehát ő, a bicegő gépselyeműgnyök, a feltétlen becsületeségéről ismert kereskedelmi utazó, akit gyakran láttam gyerekkoromban nagyszülei rövidáru boltjában.

A másik szereplő egyenruhában van. Katona. Gépesített távolsági felderítő. Az Egyesült Államok hadseregének századosa, a három tankból álló különítmény parancsnoka. Magyar nyelvű állampolgára az államoknak. Nem lehetetlen státusz, csak ritka. Lehetett volna például az a nagybátyám, aki születésem évében kivándorolt. A numerus clausus miatt kénytelen volt olaszországi orvosegyetemre járni, ott abból élt, hogy vendéglőben hegedült. Fél évvel a diploma előtt hazahívták katonai szolgálatra. Sosem derült ki, milyen megaláztatások érték, nem beszélt rólok, csak annyit mondott: „Ennek a mocskos államnak az uniformisát nem veszem föl többet.” Kivándorolt Kubába. Már gimnazista korában tudott németül, angolul, franciául, a hosszú hajóját alatt hozzátanulta a spanyolt. Olaszországban élt évekig, olaszul is úgy beszélt, mint az anyanyelvén, nem lehetett neki éppen a spanyol az akadály. Öt év után, mint kubai, pályázhatott az amerikai állampolgárságra. Ilyen egyszerű volt az útja annak, aki menekülni kényszerült. Különösen, ha nyelvtudása mellett olyan, mindenütt beváltható mesterlevéllel rendelkezett, mint a nagybátyám, aki sosem fejezte be az orvosegyetemet, mert Kubában is, New Yorkban is megélt tanult mestersegéből, a fényképészetből. Írhatnám, hogy ő volt a tankos kapitány ott Mauthausenben, senki sem ellenőrizné. De nem teszem, mert nem ő volt.

Arról a másik emberről abban a mauthauseni beszélgetésben kevesebbet

tudok, mint a nagybátyámról. Lehet, még századfordulós kíváncsi gyerek volt. Fogalmam sincs, zsidó volt vagy sem és nem óhajtok poentírozni. Egy dologban azért biztos vagyok. Elvergődött a partraszállástól Mauthausenig... A háború, mint köztudott, koptatja a folszerelést, rongyolja az egyenruhát, nem használ az egészségnek és rendszerint jövéthetetlen kárt okoz a lélekben. Ennek külső jele többnyire a közöny. Belül pedig a rémületes üresség. A fásult ember elbátortalanodik, nem mer saját belsejébe tekinteni, mert ott csak a semmi, a hiány.. Keveset tudok erről a századosról, de abban biztos vagyok, mire elvergődött a lágerig, ahol tankjainak megjelenése folszabadította a szédelgő csontvázakat... már se együttérzés, se megrendülés... talán valamiféle csodálkozás, hogy ez is lehetséges.. de semmiféle részvét nem maradt benne embertársai iránt... Egyáltalán... érzés nem maradhatott benne semmiféle.

Beszélgőtársa, aki nyáron nem tudta elképzelni a telet, nos, ő se volt különb nála. A zsidótörvények tönkretették őt, a nagykereskedést, aminek ügynökösködött, árjásították, bojkottálta hajdani baráti köre, pedig mulatós, társaságot kedvelő személy volt, magát elhurcolták, családját kiirtották, kapott néhány verést az őrségtől, csontra fogott, stb. Mindez hagyján. Ezek a dolgok vele történtek. Mások tették. De egy új nap új szállítmány érkezett, köztük, egy afféle régimódi békebeli lélek, aki siránkozott és egyre a szerettei holéte felől érdeklődött, míg ő meg nem unta a panaszos litániát és fel nem mutatott a felhőt és füstöt keverő levegőbe az égen és azt nem mondta: „Mit siránkozol? Ott szállnak... integes-sél nekik.” És ezt nem más tette vele, ezt ő tette mással, és aztán már nem nagyon érzett semmit, még saját maga iránt sem érzett részvétet, hogy figyelt volna így a más bajára?

Szóval nagy hidegek lehettek erre felé – mondta az amerikai kapitány, csak hogy ő is szóljon valamit. Írhatnám, rágógni rángatózott a pofájában és az asztalra tette a lábát. Így szokták elképzelni az amerikaiakat. De bevallom, fogalmam sincs, kérődzött-e és hol tartotta a bakancsát.

Iszonyatos hideg – mondta a másik kissé bizonytalanul, mint aki nem tudja, mi jobb neki, a szigorú tél emlegetése, vagy annak bizonygatása, hogy in-

kább csak olyan átlagos... Melyik körülmény enyhítő és melyik terhelő? Mert egyelőre tanuként hallgatják ki. De mit lehet tudni, hogy fordulnak... végül hogyan alakulnak a dolgok.

A kapitány matatott az asztalon heverő papírok közt. Az egyikbe belepislantott. Kétszázan – mondta. – Állítólag annyian lehettek.

A csontváz bólogatott. Lehet, kérem. Lehetséges. Bár szerintem háromszázan.. inkább annyian lehettek.

Most kétszáz vagy háromszáz?

Éjjel volt, sötétség... mit lehet tudni?... de szerintem... inkább háromszázan lehettek... talán kicsit többen is...

Honnan valók voltak?

*Az hát, a Johan.
Annak volt egy kis rövid
botja. Aztán akit fekvé
talált, azzal a bottal
szétverte a fejét.
Mikor reggel lett végre,
aztán világos lett
– már amennyire
világos volt egy ilyen
téli reggelen képzelheti...
még másfél méter
magasan is csupa vér
meg agyvelő volt a fal,
a tűzoltók mosták le
onnan fecskendővel.*

Hát lehet azt tudni?

Nemzetiségük?

Magyar.

Ebben biztos?

Beszédük után, ugye... az a sötétben is...

Férfiak?

Ahogy mondani tetszik.

Egy idetévedt munkaszolgálatos század?

Olyasféle. Az is lehet, másik lágerből... Szelektálás után. Pár szót hallottam ugyan a sötétben...vizért könnyö-rögték. De társalgásra ugye ilyen körülmények között... hát beszélgetésről szó se lehetett. Hogy ki fia-borja, meg honnan az onnan... Tetszik érteni?

Ha fárasztja a beszéd – mondta a kapitány – talán holnap... ráér holnapig.

Nem, nem. Tiltakozott a csontváz. Kaptam vitamint. Csokoládét. Erőle-vest. Konzervből készült leves, konzerv sajt... hja, kérem, Amerika. Amerika az Amerika. Minálunk nincs ilyen. Erőle-ves konzervdobozból.

Amerikában meg nincs mák.

Ne mondja...

Mondom én... hírből sem ismerik.

Akkor azt a jó mákos tésztát... a bejglit...

Ahogy mondja, ez mind nincs.

Elképesztő. Ki gondolná?

Egyszóval maga végig velük...

Nem – mondta a gépselyeműgynök. – Nem voltam velük, mert mint említettem... ordas hideg... farkasordító hideg volt, ha szabad így mondanom. Hava-zott is... nem pelyhekben, valami dara, vagy mi, mindenre ráfagyott a zúzmara. A haj, a szemöldök, a szempilla... minden szőrszálon rezgett a fehér jég... Meg a szél is fűtt kegyetlenül. Akinek csöpp normális esze volt és tehetett, fedél alá igyekezett. Holott hát a barakkban sem volt fűtés... De azt leg-alább valamennyire belehelték. Az őrség, meg ugye, igyekezett a fűtött vackába. Csak annyit voltak kint, amennyit muszáj volt.

Na, jó. Mondta a kapitány. Ezt értem. Hideg volt.

Eszement hideg, kérem. Nekik meg ott kellett állni a havazásban. Egész éjjel Appel... ha tetszik érteni.

Értem. Sorakozó volt.

Sapka le, vigyázzállás... szóval Appel. Világított a szemöldökük a zúzmartól a sötétben.

Maga meg igyekezett eltűnni...

Hát persze... ahogy lehetett... be a barakkba. De ők se voltak rest... minduntalan kizavartak. Az ottani kápó...

No, most akkor maga látta az esetet, vagy csak úgy hallotta később valakitől?

Ezzel a két szememmel...Hogyne lát-tam volna... ha minduntalan kizavar-tak. De kicsit azért közben meleged-tem, nem úgy, mint ők... mert nekik nem volt szabad... Appelen ugye nincs szaladgálás. Ők csak akkor érkeztek. Így hát ötös sorokban, ahogy kellett...

Ha maga sir... hagyjuk az egészséget... – mondta a kapitány.

Inkább csak a gyöngeségtől könnyez-tek... pedig vitamint is adtak... ha nem haragszik, fene bűdös egy gyógyszer...

Az a polybé. Az nagyon divatban van most.

Lehet. Mondta a csontváz a szemét
törülgetve. De büdös.

Szóval háromszázan. Ezt mondta.

Talán többen is.

Egész éjjel ott álltak.

Ötös sorokban. Appel. Sokan kiájul-
tak a sorból.

Azokkal mi lett?

Ki-kijött a barakkjukból az egyik SS.
Altiszt, nem ismerem ki magam a rend-
fokozatokon. Valami Johan.

Tehát Johan nevű...

Az hát, a Johan. Annak volt egy kis
rövid botja. Aztán akit fekvé talált, az-
zal a bottal szétverte a fejét. Mikor reg-
gel lett végre, aztán világos lett – már
amennyire világos volt egy ilyen téli
reggelen képzelheti... még másfél mé-
ter magasan is csupa vér meg agyvelő
volt a fal, a tűzoltók mosták le onnan
fecskendővel. Mert itt tábori tűzoltóság
is működött... az a Johan meg, mint
aki jól végezte a dolgát, otthagyta az
Appelt, visszaballagott a melegbe. Az-
tán fél óra, óra múltán megint jött, s
akit fekvé talált... hát azt, tetszik érteni,
ugye....

Ha szembesítjük, felismeri ezt a Jo-
han nevűt?

Nem lehet őt senkivel összetéveszteni,
kérem.

És hajlandó tanúskodni?

Mi haszna annak? Föltámaszt csak
egyet is azok közül?

Most mit kéreti magát?

Álltak ott, kéremszépen, ez tagadha-
tatlan. Állítólag háromszázan. Bár sze-
rintem többen voltak. Legalább eleinte.
De nem csak én voltam jelen... látta
őket az újságíró is.

Miféle újságíró?

Aki a Magyar Nemzetbe ír... ejnye,
no.. itt a neve a szájamon. Ő is látta. És
ő gój. Tanúskodjon ő. Nem gondolja?
Mégis egy szerkesztő. Gój úriember.

Itt a vallomása. Látja. Ő tanúskodott.
Ő már igen. Le van írva. Itt az áll, körül-
belül éjfélig...

Igaz lehet. Bár egy éve nem láttam
órát, de úgy lehet. Éjfél körül... akkor
épp kint lebzseltem... Hívták a tábori
tűzoltókat.

Hívták? Ki hívta?

Valamelyik SS altiszt, aki éppen ott
volt. Lehet, ez a bizonyos Johan.

És akkor mi történt? Ne kelljen már
minden szót harapófogóval..

Rájuk irányították a sugarat, ahogy
ott álltak. Megdöbentem... az az igaz-
ság.

Ezt azért mégse várta volna?

TÁBOR ÁDÁM

A SZÓ-KINCS

Zengett az Avar-domb.

Régi boldog esteken

Apám szobájában

Szóltak a szavak ott.

Hozzám szóltak, nekem.

Szellemteste a szobán

Nevekkel küzdve a végső heteken

Rémített suttozott:

Kincset hagyok itt rád.

Keresd csak. Neked, igen.

Irdatlan papír-halom.

Hallgattam ébren éveken

Hogy zeng az Avar-domb!

S felszöktem egy hajnalon:

Megkeresem. Igen, megkeresem.

Apám szobájában

Fáj a szemem, a szívem, a fejem,

Álmodok, élek,

Olvasok, írok, beszélek

Az apanyelvemen.

Tábor Ádám *Hajóház* című új verseskötete a Palatinus Könyvkiadó gondozásában a Téli Könyvvásárra jelenik meg.

Nem azért... Hanem hogy volt víz.
Gyakran nem volt egy csepp se. Meg az-
tán gondolja meg... az a rettenetes hi-
deg... és nem fagyott bele a csőbe.. ezt
máig se értem. Hogy nem fagyott be a
fecskendő abban a rettenetes hidegben...

Szóval lelocsolták őket?

Vagy fél órán át. Sokan elájultak a
jéghideg víztől. Akkor jött a Johan...
vagy a Hansi... megbocsásson, mi egy-
más közt csak így: a Hansi. Nem tudom
a másik nevét.

Nem mutatkozott be...

Hát nem... a németek különben úri-
emberek... de itt nem éppen az úrika-
szinó...

Aztán ez a Hansi nevű illető...

Vagy a Johan... szóval szétverték a
fejüket.

Magát akkor hívták oda...

Hívták? Inkább küldtek. Zsidó disz-
nókutya, los, los... a hullákat kellett a
fal tövébe hordani.

Sok hulla volt?

Képzelheti. Az a Johan szerintem
azért is ütött, hogy kicsit felmeleged-
jen. Vagy félóráig ment az a spriccelés,
akkor abbahagyták. A barakkba men-
tek trinkolni a tűzoltókkal. Aztán hajnal
felé megint visszajöttek és aki még állt
az Appelplatzon azt újra lelocsolták
vagy félóra hosszat. Mire jött a reggel...

tudja, az a sötét téli reggel, milyen itt volt... egy se állt a lábán.

Megfagytak.

Ezt azért nem mondanám. Egy részüknek szétverték a fejét. Mások...

Mi volt másokkal? Akik nem fagytak meg?

Csuda szívós az ember. Akadt, aki túlélte ezt az éjszakát. Ez szinte hihetetlen. Alig hiszem el...

Honnan tudja, hogy éltek?

Parancsot kaptam... fektessük hordágyra őket. Kettesével. Úgy vigyük a kremába... Fejtől-lábtól raktuk őket. Egyik-másik lelökte a fejéről a másik lábát. Némelyik nyöszörgött... izgett-mozgott a hordágyon. Esetleg vizet kért. Most mondja... akinek nem verték szét a fejét, esetleg túlélte a fürdőt... abban a hidegben. Mondtam, nyáron elképzelni se lehet azt a telet...

A kapitány fölállt, elsétált az ablakhoz. Egy csontváz ült a szomszéd ház falához támaszkodva és lehuny szemmel élvezte a napsütést. Valahol messze mozdony sípolt és fent az égen V betű formájában repültek a madarak, mint valaha, békeidőben.

Aztán mi lett velük? Kérdezte a kapitány. Az élőkkel?

Mi lett volna? Kérdezte a csontváz a kapitány hátától. Akkor már nem jött se a Johan a kis rövid botjával, se a Hansi... hogy szétverje a fejüket. Meg lehet érteni... az SS is ember... azt is megveszi az Isten hidege... vagy elfáradtak... az is lehet. Esetleg tajt részegre berúgtak. Előfordul az ilyesmi. Bár azt hiszem, egyszerűen elfáradtak. Egész éjjel ott kóboroltak az Appelpatz körül... fogták magukat és lefeküdtek aludni.

Maguk meg...

Hát mi vittük a hordágyakon, aztán bedobáltuk őket a kremába.

Élve? Ember! Maguk élve tűzbe dobálták őket?

Parancs az parancs. Amúgy sem volt az már élet. Magam se voltam jó bőrben, de ők tisztára kaput... mozgott némelyik, azt nem tagadom... motyogott, vagy csak a befagyott szemét nyitogatta volna... de életnek azt már nem lehetett nevezni.

A kapitány visszament az íróasztalhoz, felvette, majd visszadobta a ceruzáját. A csontváz jól megnézte, egyik fele piros volt, másik fele kék.

Postairon. Mondta.

Hogyan?

Mondom, postairon.

Igen. Piros-kék.

Nagyon ügyes. Használtam ilyet. Azelőtt. Korábban. Tetszik érteni.

Hogyne. Mondta a kapitány. Mit lehet ezen nem érteni? Postairon. A tetteiket... mármint az SS altiszteket... fölis-memé, ha úgy fordul... ha esetleg szükség lenne magára?

Tíz hónapig láttam őket. Hárman voltak, meg a két tűzoltó... legtöbbször a Johan ütött... de a Hansi se volt szívba-jos gyerek... hajaj, de sokat láttam őket... tíz hónapig... nagy idő... Johan vert többet agyon, de a Hansi... az addig ütött... szóval péppé verte szét a fejüket, ha szabad így mondanom... a tűzoltók meg röhögtek... úgy röhögtek, azt hittem, eldőlnek azzal a nehéz csövel.

Hanem van itt valami. Mondta a kapitány. Beszélnek össze-vissza. Magáról.

Nem lehet azt elképzelni. Mondta a gépselyeműgnyök.

Tudom. Nyáron a telet.

Semmit se lehet elképzelni. Most úgy maguk megjöttek ezzel a három tankkal... ezért el se lehet képzelni mi volt... mi volt itt mielőtt megjöttek a tankokkal. Ha hiszi, ha nem, kapitány úr... de már én... én se tudom elképzelni... pedig tíz... tíz hosszú hónapon át...

A kapitány fölvetett egyet az asztalán heverő papírokból és apró darabokra tépte. Így ni. Mondta. Maga nem köteles... senki sem kötelezheti tanuvallo-másra. Szabad ember. Most már szabad...

Ettem belőle, kapitány úr. Mondta a gépselyeműgnyök. Négy maroknyit. Nem emlékszem. Lehet, hogy öt marokkal is. Rákaptunk a habzsolásra... ha volt mit... gyorsan lenyelni, el ne vegyük. Hát nem számoltam. De ettem belőle. Valamennyit. Ott remegett előttem az a sok velő... ráfröccsent a falra... éhes voltam. Mindig éhes. Az itéljen el, aki többet éhezett nálam.

Mi nem találkoztunk. Mondta a kapitány. Sose láttam magát.

Nem vagyok rossz ember. Mondta a gépselyeműgnyök. Azt senki se mondhatja rám... hogy rossz ember lennék. Így alakult. Tetszik érteni... kapitány úr... ezért mondom... nyáron azt a hideget... nem lehet elképzelni.

Hát így valahogy. Ez a történet. A történet, amely el akarja mondani magát. Egy bicebóca, gépselyemmel ügnyökölő kereskedelmi utazó élve hányt a tűzbe a félig megfagyott háftlingeket, rabtársait, és közben jóllakott a halottak szertesét heverő agyvelejéből.

Később az amerikai kapitány gyakran mesélte, hogy páncélos alakulata élén hogy szabadította fel a mauthauseni táborot. Olyankor megpróbálta elmesélni a gépselyeműgnyök történetét, de nem vitte rá a lélek. Bele-belekezdett, de elvágta a szót, másra terelte a beszédet. Üzletei jól sikerültek, idős korára meggazdagodott, luxuskórházban haldoklott, ott kísértést érzett, magához intette a nővért és beszélni kezdett volna, de a nyugtatók és a fájdalomcsillapítók fátylán át végül nem tűnt fontosnak az egész és egy mély sóhajással elbocsátotta ágya mellől az ápolónőt. Nemsokára pedig végleg elnémult.

A sánta kereskedelmi utazó egy idő után úgy emlékezett, a történetet – a lelocsolt emberekről – másoktól hallotta. Nem vele történt. Negyvenöt után kis ideig mesélgettek egymásnak ilyesmit az emberek. Később azonban szó sem esett koncentrációs táborokról, sőt senki se mondta magáról, hogy ő zsidó lenne. Egyre többen hitetlenkedtek némely történet hallatán. Mások elkezdtek mérlegelni. Batu kán piramist rakott áldozatainak koponyájából. Az amerikaiak az indiánokat... törökök az örményeket... Méltányosnak kell lenni a történelem áldozataival. Minden áldozattal. Addig méltányoskodtak, mérlegeltek és arányosítottak, míg ki nem derült, meghalt ugyan néhány zsidó természetes halállal, de annak is főleg maga volt az oka. Így aztán a sánta a megélhetés gondjai közt előbb elfelejtette emlékeit, aztán elfelejtette azt is, hogy elfelejtett valamit. Aztán meghalt egy szociális otthonban és nem volt többé senki, aki ezt a történetet elmesélte volna.

Ezért aztán kétféle ember van. Aki ott volt, az el tudja képzelni. Aki nem volt ott, az nem tudja elképzelni. Egyféle ember, aki megélte, másféle, aki nem.

És a kétféle ember közt egyetértés... vagy csak társalgás... nézetcsere... elképzelhetetlen.

A történet pedig van. Van és nincs. Foszlányai köztünk lebegnek, mint az elégetettek hamuja a felhők közt. Alakot keres, formát, helyet követel magának a tudatunkban. És nem nyugszik. Engem se hagy nyugodni. Nyüzsög, fészkelődik, minden áron magára akarja fölhívni a figyelmet.

Szegény történet nem veszi észre, hogy már rég nem érdekelt senkit... egyetlen embert se a világon.